

Till Moderaternas arbetsgrupp

Handlingsprogram för 2030-talet

Moderata Ungdomsförbundets förbundsstyrelse tillsatte den 3 april 2024 en arbetsgrupp bestående av fem ledamöter med uppdrag att ge inspel till Moderaternas arbetsgrupp *Handlingsprogram för 2030-talet* kring viktiga, genomförbara tillväxtreformer för Moderaterna. Samma dag utsågs distriktsordförande Fredrik Eneroth som ordförande samt förbundsstyrelseledamot Hannah Björnerhag, distriktsstyrelseledamot Elin Böhlin, distriktsstyrelseledamot Oliver Novak och distriktsordförande Jakob Roslund som ledamöter. Arbetsgruppen har arbetat under namnet *Tillväxt för 2030-talet*.

Arbetsgruppen har arbetat efter följande premisser: (1) Moderater värdesätter tillväxt av den enkla anledningen att tillväxt förbättrar människors liv. Vägen till tillväxt ska alltid gå genom mer frihet, aldrig genom mer tvång. (2) Den moderatledda regeringens politik duger inte för att höja tillväxten. (3) För att en politisk linje ska drivas i någon större utsträckning måste den gå att vinna på och för att den ska bestå behöver den skifta hur människor ser problemen eller hur institutioner jobbar emot dem.

Uppdraget skulle enligt direktiven redovisas senast den 23 augusti 2024 samt översiktligt presenteras under årets Almedalen, vilket har gjorts. Härmed överlämnar arbetsgruppen sin rapport *Back on track – en ekonomi som utkonkurrerar utsläpp i Kina och bygger framtidstro i Sverige*. Uppdraget är därmed slutfört.

Rapporten är skriven självständigt av arbetsgruppen. Moderata Ungdomsförbundet delar inte nödvändigtvis alla åsikter som förs fram. Vid frågor, kontakta Fredrik Eneroth på fredrik.eneroth@moderaterna.se.

Augusti 2024

Fredrik Eneroth, ordförande
Hannah Björnerhag
Elin Böhlin
Oliver Novak
Jakob Roslund

Sammanfattning

» Sveriges tillväxt är historiskt dålig. När ekonomin slutar växa, slutar människors möjligheter växa vid sidan om. Det drabbar alla, men särskilt unga. Tillväxtlösheten är inte en slump. Under decennier har expertunderlag växt fram, men politiker har inte vågat genomföra riktig tillväxtpolitik. Sverige riskerar nu att falla för farlig industripolitik med storbolagsbidrag, protektionism och planekonomi.

» Moderaterna är i lika akut behov av tillväxtpolitik som Sverige. Växer inte välståndet blir det strid om vilka som ska få vad. Det vore katastrofalt för ett framtidsnyfiket och frihetsintresserat parti som Moderaterna. Om den moderatledda regeringen inte snabbt gör upp med kvarlevorna av vänsterns industripolitik riskerar vi också att associeras med den. Samtidigt har vi mycket att vinna på en tydligare ekonomisk politik. Ekonomi är vår starkaste fråga och den fråga där vi har som mest att vinna på tydligare skiljelinjer. Tillväxttemat möjliggör också en optimistisk berättelse och allsidigare bild av vårt parti – samtid *och* framtid.

» Moderaterna borde inte enbart prata om att Sverige ska bli rikare. Det är djupare än så. Tillväxt är inte en enskild fråga – tillväxt är ett tema som måste genomsyra varje fråga. Det gör tillväxt relevant i människors vardag och gör Moderaterna trovärdiga i de olika frågorna. Det vore varken trovärdigt eller bra om vi förordade höga skatter för klimatet eller höga bidrag för jämlikhet, men när tillväxt och marknadsekonomi utgör kärnan i lösningen blir vi trovärdiga. Det vore trovärdigt för Moderaterna att tala om tillväxt som ett sätt att utkonkurrera utsläpp i Kina och bygga framtidstro i Sverige. Därför är det också viktigt med tillväxtreformer som angränsar till klimat och jämlikhet.

» Tillväxtpolitik är långsiktig politik, men politiska ambitioner är ofta kortsiktiga. Våra första steg framåt måste därför gå ut på att säkra tillväxtperspektivet i politiken. Dels behövs ett tillväxtpolitiskt ramverk, dels måste tillväxtpolitiska fallgropar fyllas. Institutioner behöver förändras för att försvåra för tillväxtfientlig politik. Framtida skattehöjningar, höghastighetståg och kommunalt slöseri ska förhindras. I samma vända återupprättas Sverige som ett i-land genom att fokusera på långsiktiga frågor som en stabilare krona, potthålfria vägar och starka finanser.

» Tre politiska frågor är särskilt viktiga för att bygga en stark ekonomi. För det första, bostäder. Nybyggnation hindras av svag äganderätt och svaga möjligheter till industriellt byggande medan politiken för befintliga bostäder är paralyserad. Nya reformer behövs för att väcka liv, särskilt en hybridhyresmarknad och valfrihet mellan fastighetsformer. För det andra, företagsförutsättningarna. Ojämna finansieringsvillkor, anställningssvårigheter och nejsägande myndigheter slår hårdast mot småföretagarna. En småföretagsväxling krävs. För det tredje, de högproduktiva jobben. Utbildningar till dessa yrken lönar sig för lite och anställningar inom dessa yrken kostar för mycket. Kopplingen mellan högre utbildning och arbetsmarknad måste stärkas och ett arbetsgivaravgiftstak införs.

Innehåll

DEL 1 Övergripande

1. Alla vet vad som behöver göras, men ingen vågar.....	6
2. Problemområden och avgränsningar	8
3. Varför och hur Moderaterna borde prata om tillväxt.....	10
Det är upp till Moderaterna att flytta debatten.....	10
Tillväxt är ett tema – inte en enskild fråga	11
Moderaterna behöver en optimistisk berättelse – en ekonomisk berättelse	12
Vi måste ta politiken i egna händer – kommissioner räcker inte.....	13

DEL 2 Reform

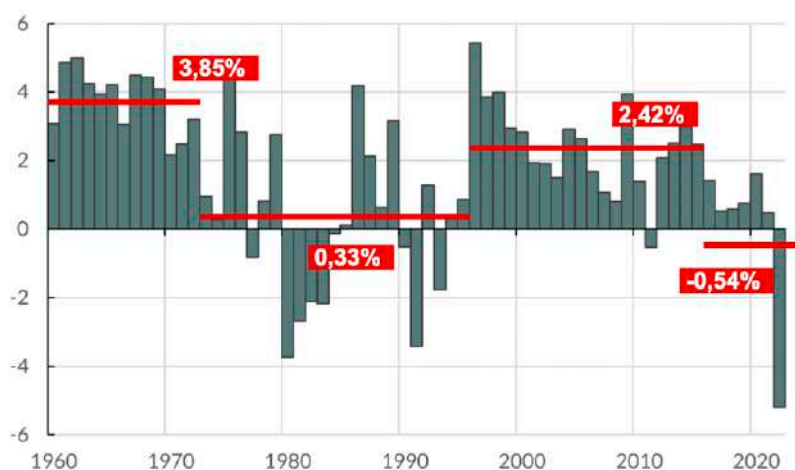
4. Hög tid för tillväxtkrav	15
5. Ett säkert land att investera i.....	16
En starkare, stabilare krona	16
Potthålfria vägar och tåg som går i tid.....	17
Stoppa underskottspolitikerna.....	19
6. Bostadsbyggande kickstartar framtidstron	22
Starkare äganderätt	22
Rikstäckande industriellt byggande.....	23
7. Schyssta villkor för både bostadsägare och hyresgäster	24
Hybridhyresmarknad.....	24
Drömmen om bostadsägande	25
8. Sverige växer med småföretagen	27
Fler framgångsrika entreprenörer	27
Finansiering på lika villkor – inga storbolagsbidrag	28
Frisläpp de anställningsivriga småföretagen	29
Ja-mentalitet hos myndigheter	29
Lossa regleringssnaran.....	30
9. Fler högproduktiva jobb ger människor möjligheter och Sverige övertaget	32
Från utbildning till anställning	32
Fler bra, högproduktiva jobb	33
Källförteckning.....	35

DEL 1
Övergripande

1. Alla vet vad som behöver göras, men ingen vågar

Under den senare halvan av 1900-talet blev Sverige liksom övriga världen rikare och bättre att leva i, särskilt under de så kallade rekordåren. För 50 år sedan var vi världens fjärde rikaste land (Bergh, 2008). När våra föräldrar växte upp fick de uppleva en historisk tid av växande välstånd. Självbildningen av Sverige som ett av världens rikaste länder har etsat sig fast. Under de senaste decennierna har dock tillväxten fallit och omvärlden passerat oss. Det är ingen liten sak. Tillväxten är precis som klimatet en avgörande framtidsfråga. Varken tillväxt eller utsläpp kommer materiellt spela någon roll om ett eller två år, men om 10 år är det helt avgörande. Allt fler unga upplever nu också att de kommer få sämre förutsättningar än tidigare generationer (Ungdomsbarometern, 2023). Kommer dagens unga få ta del av de möjligheter som skapas av en stark ekonomi? Kommer de få samma möjligheter att göra klassresor, ta sig in på bostadsmarknaden och bygga en karriär som sina föräldrar?

Figur 1 – Sveriges reallöneutveckling

Källa: Medlingsinstitutet (2023).

Sveriges tillväxtlöshet är en konsekvens av många mandatperioder utan politik ämnad att på riktigt lösa problemen. Det är inte på grund av brist på underlag om vilka åtgärder som krävs för att få igång tillväxten igen. Forskningen, kommissionerna, experterna föreslår samma nödvändiga reformer om och om igen, men inget sker. Politiker har inte vågat – och i vissa fall inte velat – göra det nödvändiga.

Tre ytterst mänskliga anledningar ligger bakom varför politiker inte vågat genomföra de reformer som krävs. För det första har Sveriges självgoda självbild gjort makthavare lata med tillväxtreformer. För det andra är tillväxtpolitik långsiktig politik – politik som inte ger materiellt utfall snabbt – medan både väljare och politiker föredrar snabba resultat. För det tredje, innan tillväxten kommer växtvärken. Strukturförändringar och ändrade budgetposter gör ont nu, men ger avkastning i framtiden. Växtvärken slår dessutom ofta emot konkreta och avgränsade grupper, intressegrupper, som gör motstånd, särskilt i ljuset av den medialiserade reformprocessen.

Det finns även de politiker som bara inte vill se tillväxt, som om de hade en inneboende u-landsmentalitet. Vänstern har alltid menat att Sverige redan är tillräckligt rikt och – när det argumentet inte fungerat – argumenterat för att tillväxt bara gynnar de rika och är skadligt för miljön. Vänstern har utformat sitt politiska alternativ ämnat att flytta den ekonomiska debatten till deras planhalva – en ny industripolitik. I USA går båda stora partier fram med industripolitik i form av statsstöd och protektionism, inte minst genom deras så kallade Inflation Reduction Act (IRA). EU (Omni, 2024) och Storbritannien (Gov.uk, 2024) verkar inspireras till att gå i samma spår. I Sverige har Vänsterpartiet (2024) öppnat för att lossa EU:s statsstödsregler medan Socialdemokraterna å ena sidan argumenterar emot statsstöd, å andra sidan har inrättat bidrag och kreditgarantier till industrin, exempelvis till projekt som Hybrit och Northvolt. Än mer oroande har vänstern öppnat för underskottsmål ämnat att finansiera bland annat sådana projekt.

2. Problemområden och avgränsningar

Tre faktorer återkommer kontinuerligt i tillväxtmodeller. Den vanligaste klassificeringen är arbete (L), kapital (K) och totalfaktorproduktivitet (A).

$$Y' = f(A, K, L)$$

Till att börja med finns uppenbara problem på arbetsmarknaden, utöver arbetslösheten. Arbetslösheten är hög, men det är även sysselsättningsgraden och antalet lediga jobb. Med andra ord beror arbetslösheten i mångt och mycket på ett matchningsproblem. Den höga arbetslösheten beror till stor del också på att svenska studenter är jobbsökande och tar lång tid på sig att examinera, varför snabbare genomströmning behövs (Finanspolitiska rådet, 2024). Att bara fokusera på sänkt arbetslöshet är inte heller tillväxtpolitiskt optimalt eftersom det till stor del ger lågproduktiva jobb. Lågproduktiva jobb är bättre än inga jobb, men det är inte där tillväxtpotentialen finns. Snarare behöver vi öka möjligheterna och drivkrafterna till att ta högproduktiva jobb och för de som redan arbetar i dessa yrken att jobba mer. För att göra en rimlig avgränsning för rapporten behandlas inte, utöver generell sysselsättningspolitik, demografiska frågor och generell utbildningspolitik. Arbetsgruppen uppmuntrar dock partiet att hitta en egen, mer särpräglad utbildningspolitik som kan höja tillväxten.

Vad gäller kapital är det viktigt att ta i beaktande att Sverige är en liten, öppen ekonomi som konkurrerar om kapital globalt. Att öka det svenska sparandet är därav mindre relevant. Mer relevant är att förbättra investerings- och företagsklimatet. Frågor som förbättrar företagsklimatet är i allmänhet desamma som förbättrar produktiviteten, vilket behandlas i nästkommande stycke. Mer matematiska mekanismer vid investeringar är dock av särskilt intresse. När investerare ska välja att investera i Sverige behöver de hantera dels växelkursen, dels bolagsskattesatsen. En sänkning av bolagsskattesatsen behandlas inte i denna rapport, av anledningar som framförs i delavsnittet *Finansiering på lika villkor – inga storbolagsbidrag*.

Den tredje faktorn, produktivitet, är mer komplex då den täcker allt som arbete och kapital inte täcker. För det första, teknologi som inte behandlas i rapporten av många anledningar: den globala påverkan är betydande, Sverige ligger bra till innovationspolitiskt och regeringen har tillsatt utredningar på de mest uppenbara problemområdena. För det andra, konkurrens och entreprenörer. Svensk konkurrens framstår i allmänhet som god, men det finns bekymmer med inträde av nya aktörer, exempelvis på grund av bristande möjligheter till tidig finansiering och ett snedvridande skattesystem (SOU 2024:29). För det tredje, regleringsmisslyckanden. Regleringar leder ofta till oproportionerliga kostnadsökningar, tillståndsprocesser till dyr senareläggning och komplexitet i regelverken till osäkerhet. Frågan behandlas till stora delar med allmängiltiga förenklingsreformer, snarare än med fokus på någon särskild marknad, men bostads- och arbetsmarknaderna utmärker sig som särskilt

behövande av reformering, varför de också får avskilt fokus. Vidare framstår gruvpolitik som särskilt aktuellt, men är ett ytterst nischat ämne. Energipolitik är vidare, även om ett viktigt ämne, ett genomarbetat ämne och arbetsgruppen ser därför liten potential att ge nya insikter. För det fjärde, trygghet. Frågor om rättsäkerhet, äganderätt och social tillit är viktiga för tillväxten, men bedöms vara så pass genomarbetade av regeringen att arbetsgruppens potentiella bidrag vore små. För det femte, makrostabilitet. Regulatorisk, politisk och ekonomisk stabilitet är väsentligt för att människor och företag ska våga investera långsiktigt, men är idag under hot, inte minst i form av underskottspolitik från vänsterhåll. För det sjätte, offentlig sektor. Offentlig sektor har dels ansvar för många välfärdstjänster, särskilt kommunalt och regionalt, dels ansvar för viktiga investeringar, särskilt infrastruktur. Båda områden bedöms ha kraftiga produktivetsbrister idag.

Till sist finns rent politiska frågor i relation till tillväxtpolitik. Först och främst finns strategiska frågor kopplade till tillväxtpolitik och frågan om ett institutionellt tillväxtpolitiskt ansvarsutkrävande. Vidare kommer rapporten fokusera på rikspolitik, snarare än politik på regional, kommunal eller EU-nivå. Förutsättningarna för regional och kommunal politik skiljer sig mycket åt och är svårtillgängligare att undersöka medan en tillväxtpolitisk agenda nyligen drivits under EU-valrörelsen. Politiskt finns slutligen frågan om reformfinansiering. Finansieringsbehoven på andra politikområden växer idag kraftigt och skatteunderlaget växer långsamt. Reformutrymmet ser därför ut att slukas de kommande åren. Många av de stora bidragsbesparingarna är samtidigt redan genomförda och drastiska utgiftssänkningar på andra områden verkar politiskt osannolikt. I rapporten framförs därför finansieringsförslag för att täcka större reformer och särskilt fokus läggs på kostnadsneutrala reformer.

Sammanfattningsvis kommer rapporten fokusera på:

- En moderat tillväxtpolitisk strategi och hur Moderaterna bör bemöta vänsterns förslag om industripolitik och arbetstidsförkortning.
- Institutionellt tillväxtpolitiskt ansvarsutkrävande.
- Makrostabilitet: en stabilare växelkurs, infrastruktur, stopp av underskottspolitik och effektivisering av kommuner och regioner.
- Bostadsbyggande.
- Bostadsrörlighet.
- Villkor för entreprenörskap och generell förenklingspolitik.
- Studiegenomströmning, arbetsmarknadsmatchning och drivkrafter till högproduktiva jobb.
- Finansiering för särskilt kostsamma reformer.

Arbetsgruppen uppmuntrar därutöver partiet att utveckla tillväxtpolitik inom:

- Generell utbildningspolitik, se exempelvis Produktivitetskommissionens delbetänkande.
- Gruvpolitik i ljuset av den gröna omställningen.
- Offentlig upphandling, särskilt i beaktande av småföretag.

Rapporten kommer inte behandla:

- Generell sysselsättningspolitik.
- Demografiska frågor.
- Ökat sparande eller en sänkning av bolagsskattesatsen.
- Innovationspolitik.
- Energipolitik.
- Trygghetsfrågor.
- EU-politik, regional och kommunal politik.

3. Varför och hur Moderaterna borde prata om tillväxt

Människor har sedan industrialiseringen accepterat viss ojämlikhet eftersom det föranlett en högre levnadsstandard för alla. När kakan inte längre växer blir det strid om andelar. Framtidstron försvinner och extrema makter vinner. För ett framtidsnyfiket och frihetsintresserat parti som Moderaterna är det katastrofalt. Inte minst därför är det mycket bekymmersamt att svenskarna idag har den mest negativa synen på samhällsekonomin och den personliga ekonomin sedan 90-talet (SOM-institutet, 2024a), men det innebär också en öppning för större förändringar, likt på 90-talet.

Det är upp till Moderaterna att flytta debatten

Avsaknaden av tillväxtpolitik kan försöka skyllas ifrån på att det saknats reformbehov, reformförmåga eller reformutrymme. Idag håller ingen av de ursäkterna. Skulden framöver kan bara läggas på Sveriges enda tillväxtparti – Moderaterna. Partiet saknar både en vision för vilken konkret nytta tillväxt ska ge, utöver abstrakta rikedomdrömmar, och reformer som tydligt tar oss till visionen.

Valvinnarrapporterna (2024) konstaterar att “Ekonomi är kittet som förenar potentiella väljare”. Vi ska inte ställa olika väljargrupper mot varandra och den ekonomiska politiken lyckas med detta eftersom de flesta identifierar sig till höger och alla till höger, såväl liberala som konservativa, kan känna igen sig i klassisk ekonomisk högerpolitik. Det är också inom ekonomiska frågor som det råder bred enighet inom partiet, vilket stärker kampanjorganisationen. Vi vet vilka vi är ekonomiskt helt enkelt.

Sveriges ekonomi och skatter är bland väljarnas viktigaste frågor och våra starkaste frågor (SOM-institutet, 2023), men stödet för alla våra ekonomisk-politiska huvudmotståndare (S, MP, SD) ökade i förra valet. Socialdemokraternas, Miljöpartiets och Sverigedemokraternas ekonomiska politik skiljer sig åt i prioriteringar och kompetens, men det som förenar dem är deras avsaknad av tillväxtprofil. Det är tydligt för de ekonomiskt insatta, men mindre för väljarna. För väljare handlar det oftare om vem som satsar mest, inte nödvändigtvis vem som gör mest effektiva satsningar. Skiljelinjerna i ekonomisk politik – även inom tidösamarbetet – måste tydliggöras för väljarna och debatten tillbaka till en klassisk ekonomisk höger-vänster-konflikt. Det skulle göra Moderaternas position mer självklar. Regeringsmakten är ett viktigt verktyg för att sätta den agendan.

Det är bråttom att påbörja en tillväxtpolitisk omläggning av politiken. Eftersom vi sitter i regeringsställning och låter mycket av tidigare ekonomisk politik kvarstå, om inte praktiskt så

åtminstone optiskt, kommer vi vara i farozonen för att associeras med kvarlevorna av vänsterns politik, tydligast i form av industripolitiken.

De som med kort varsel gynnas av tillväxtreformer kan tänkas annonsera sitt stöd för en tillväxtpolitisk linje. Detta är dock ofta "motparterna" till ekonomiskt svaga grupper som politiken tidigare försökt skydda genom diverse tillväxtskadande reformer, såsom hyresregleringen. Undantaget är möjligtvis småföretagarna som i mångt och mycket utsätts för samma regleringar som storbolag, fast utan den tydliga bilden av att utgöra en motpart till svagare parter. Det stödet borde vi välkomna.

Konkreta rekommendationer för att sätta tillväxt på agendan:

- Använd regeringsmakten för att få det politiska samtalet att handla om en klassisk ekonomisk vänster-höger-konflikt.
- Inför riksdagsval samla stöd hos nationalekonomer för Moderaternas ekonomiska plan likt Clinton gjorde i USA 1992.
- Inför riksdagsval presentera hur stor andel av reformutrymmet Moderaterna minst kommer att tillägna tillväxtreformer.
- Gå till val på att ytterligare sänka småföretagarnas kostnader.

Tillväxt är ett tema – inte en enskild fråga

Det handlar inte om att bli rika, utan om vägen dit

Tillväxtresonemang bör fokusera på tillväxtperioden och jämföra med Sverige historiskt, snarare än att fokusera på ett datum i framtiden då vi ska vara "rikare" eller jämföra med andra länder. Det finns nämligen två viktiga dimensioner att ta i beaktande när man diskuterar tillväxt. Den första gäller huruvida man talar om rikedom eller om tillväxten själv – hur jobb, byggen, grön omställning och annan ekonomisk aktivitet uppstår när ekonomin växer. Rikedom kan man mena bör användas till sänkt arbetstid, ökad offentlig konsumtion, konsumtion av bättre eller fler produkter. Att som moderat tala om sänkt arbetstid eller ökad offentlig konsumtion är varken trovärdigt eller eftersträvansvärt, åtminstone inte som huvudsaklig motivation. Att tala om framtida, bättre produkter är dessvärre ineffektivt och att konsumera fler produkter känns för många inte angeläget, särskilt då det framstår som miljöskadligt. Att tala om tillväxten själv är bättre. Den andra dimensionen handlar om att jämföra tillväxten med andra länder eller med andra tidsperioder. Att jämföra med andra länder är besvärligt eftersom gemene man saknar erfarenhet av andra ekonomier och på grund av bortförklaringar kring naturresurser, regelverksfusk, olika mätningssätt, olika utvecklingstillstånd och så vidare. Effektivast är alltså att jämföra med hur det sett ut historiskt i Sverige.

Tillväxt ger Moderaterna trovärdighet i klimat och jämlikhet

Det senaste decenniets omläggningar av politiska ställningstaganden har underminerat Moderaternas trovärdighet. I den ekonomiska politiken håller vi dock den långsiktiga kursen. Att baka in tillväxtpolitik i annan politik kan på så vis sprida trovärdighet även till de frågorna. Det är exempelvis inte trovärdigt – eller eftersträvansvärt – för Moderaterna att tala om klimatpolitik i form av sänkt ekonomisk aktivitet, höga straffskatter på produkter eller förbud. Däremot är det trovärdigt att tala om svensk tillväxt som ett sätt att utkonkurrera Kinas utsläpp. I den mån svensk export ersätter

produktion i andra länder bidrar svensk produktion till att nå våra internationella miljöpolitiska åtaganden (SOU 2024:29). Under utkonkurrerings-paraplyet kan man sedan knyta an även energi-, CCS-, skogs- och återvinningsfrågor samt internationellt klimatarbete. Kapitalism och tillväxt ska inte ses som ett hinder att överkomma för att nå en klimatvänligare värld, utan som lösningen för att ta oss dit.

Detsamma gäller i frågan om jämlikhet. Det räcker inte med att peka på att nollsummesamhället är en myt och att tillväxt inte skadar de ekonomiskt svaga – tillväxt måste vara lösningen för att lyfta dem. Valvinnarrapporterna (2024) konstaterar dessutom att Moderaternas väg framåt är koalitionen mellan den grupp väljare som prioriterar möjligheter för alla. Möjligheter växer ur en växande ekonomi, ur tillväxt, och de möjligheterna ger framtidstro. Idag är tillväxten historiskt låg och pessimismen förklarligen historiskt hög. Med tillväxtpolitik kan vi skapa möjligheter och framtidstro, lyfta alla och ge Moderaterna fotfäste i jämlikhetsdebatten.

För att klimat- och jämlikhetsaspekter ska genomskena bör tillväxtpolitiken lyfta inslag som appellerar till dem, exempelvis lokala småföretagare, att ge fler chansen till att bli ingenjörer eller undersköterskor och infrastruktur som fungerar i hela landet.

Rekommendationer för större trovärdighet i klimat och jämlikhet:

- Peka ut tillväxt som ett sätt att utkonkurrera utsläpp i Kina.
- Peka ut tillväxt som ett sätt att skapa möjligheter för fler.
- Lyft tillväxtpolitiska inslag som angränsar på klimat- och jämlikhetspolitik.

Moderaterna behöver en optimistisk berättelse – en ekonomisk berättelse

Valvinnarrapporterna (2024) konstaterar att vi behöver formulera drivkraften för partiet. Drivkraften tydliggör varför vi gör vad vi gör – att det inte handlar om egen makt, att gynna rika på bekostnad av fattiga eller andra förutfattade meningar om vårt parti. Det tydliggör varför vi driver på för en viss reform eller inriktning, men också varför vi ibland ändrar oss. Genom att utgå från drivkraften sätts fokus på hur vår politik passar in i den visionen. Det ger oss större utrymme att testa nya idéer.

Vi har under de senaste åren talat mycket om samtidens problem och om hårda tag. Det är den ena sidan av Moderaterna, en sida som inte gör våra drivkrafter tydliga. Den andra sidan av Moderaterna handlar om framtiden och om frihet. Det är dessvärre få som längre förknippar Moderaterna med just frihet (Valvinnarrapporterna, 2024). Samtidigt som vi säkerställer att vardagen fungerar, att vi får ordning på Sveriges akuta samhällsproblem och att vi genomför handfasta åtgärder måste vi också tala om den större berättelsen, om framtidens utmaningar och om möjligheter. Det är just den längre sikten tillväxt handlar om.

I vidareutvecklingen av vår politik får vi inte glömma hur ibland drastiska omläggningar i sak- och samarbetsfrågor under det senaste decenniet skadat vårt förtroende. Vi måste visa att tillväxtpolitik alltid varit viktigt för oss, men att vi behövt fokusera på annat på sistone. Motsättningen mellan framtidshoppet vi vill skapa och kaoset vi försöker övervinna driver vårt parti framåt. Väljarnas förståelse för motsättningen skapar en helhetsbild av vårt parti: frihet och ansvar, framtid och samtid.

Hoppfullhet balanseras med verklighetsförankring. Tillväxtpolitiken måste därför kopplas till dagens profilfrågor som ett naturligt nästa steg.

Den mest naturliga bryggan framåt är barnen och ungdomen, vilka utsätts oproportionerligt av dagens kriminalitet och står först i kön till växande möjligheter. Givet en ökad samhällsfragmentering och att tillväxt av sin natur är till gagn för alla samhällsgrupper hjälper ett fokus på de unga även att avgränsa en grupp man kan peka på som särskilda vinnare av reformerna. Sett till dagens politiska inriktning är det ett naturligt nästa steg att bygga ett samhälle där ungdomar kan leva den svenska drömmen och inte bara krishantera ungdomskriminalitet. Resonemanget kan också användas för andra samhällsgrupper med sämre förutsättningar, såsom människor som invandrat.

Vi måste ta politiken i egna händer – kommissioner räcker inte

Senast Moderaterna lade om sin ekonomiska politik till Arbetslinjen delegerades tillväxtfrågor till regeringsställning och sedan vidare till kommissioner och råd. Vid det laget var tillväxtfrågorna så sammansvetsade att reformerna blev för genomgripande. När den ena eller andra reformen träffade fel i tiden underminerades hela rapporterna och inget blev gjort. Samma händelseförlopp riskerar nu att ta plats med exempelvis Produktivitetskommissionen.

Politiker har till skillnad från experter behovet att, och därför i högre grad förmågan att, samla majoriteter. Eftersom tillväxtpolitik inte lyder under den krisinsikt annan ekonomisk politik gör, pressas majoriteter inte lika lätt samman och den politiska förmågan blir viktigare. De senaste decennierna har politikernas gemensamma verklighetsbeskrivningar dessvärre suddats ut allt eftersom parlamentariska kommittéer – en viktig arena för samhällsvetar-politikerkontakt – blivit mer sällsynta och politiker utan tidigare kriserfarenhet valts in (Bergh och Erlingsson, 2023).

Under Sveriges reformår, när reformpolitik var en av Sveriges bästa grenar, fanns en relä mellan reaktiv krispolitik och proaktiv tillväxtpolitik, både inom politiken och akademien, se särskilt till 90-talskrisen. Aktualitetsbias gör trots allt människor mer benägna att ta till sig nya koncept och idéer. Idag är politiken dock mest reaktiv, rent av kosmetisk. När politiken väl har tid till de långsiktiga frågorna möts reformer av kraftigt intressegruppsmotstånd. Bergh och Erlingsson (2023) konstaterar att '[s]ociala medier används i större utsträckning av politiska "underdogs"' och att det 'därmed sannolikt blivit lättare att mobilisera motstånd mot reformprocesser'.

Konkreta rekommendationer för att kunna ta tillväxtpolitik i mål, rent organisatoriskt:

- Förnya tillväxtpolitiken internt i partiet, snarare än att förlita sig på tillväxtkommissioner.
- Knyt an fler akademiker och politiker med erfarenhet av ekonomiska kriser till partiet.
- I tillväxtfrågor utan tydlig majoritet, tillsätt parlamentariska kommittéer för att åtminstone få till stånd mindre omdaningar.
- Under högkonjunkturer, passa på att genomföra åtstramningar.
- För att krispolitik lättare också ska bli långsiktig politik, tillsätt under lugnare perioder utredningar om större tillväxtpolitiska omdaningar.
- I samband med krispolitik, genomför större tillväxtpolitiska omdaningar, särskilt sådana som riskerar väsentligt intressegruppsmotstånd.

DEL 2
Reformer

4. Hög tid för tillväxtkrav

Tillväxtpolitik är av sin natur långsiktig politik. Ekonomisk politik med omedelbara uppenbara privatekonomiska förmåner är i regel fördelnings- eller lågkonjunkturpolitik. Idag finns dock inte krav som framtvingar tillväxtpolitik, likt det finns för finansiell stabilitet (finanspolitiska ramverket) eller miljöpolitik (klimatpolitiska ramverket). Tillväxtpolitiken är med andra ord ensam i att den inte uppfyller kortsiktiga politiska behov. Därför behövs ett tillväxtpolitiskt ramverk.

Ett politiskt ramverk ska utkräva ansvar från politiker genom att uttyda vilken politik som faktiskt har effekt. I den tillväxtpolitiska debatten vore detta bra för Moderaterna. I det fall Socialdemokraterna återtar regeringsmakten skulle de antingen behöva utforma riktig tillväxtpolitik eller medialt motta expertkritik. Av historisk erfarenhet vet vi att lyckosamma konfliktlinjer mot vänsterpartierna går ut på att de antingen gått för långt resultatutjämningspolitiskt eller miljöpolitiskt. Det första illustreras av att arbetslösa inte har förväntats arbeta och att kriminella gullats med. Det andra illustreras av de höga drivmedels- och elpriserna. Ett tillväxtpolitiskt ramverk skulle påvisa hur vänsterns utjämnings- och miljöpolitik drabbar ekonomin och samtidigt bestrida narrativ om ett nollsummesamhälle.

Strukturen för ett politiskt ramverk är väletablerad. För det första krävs en målsättning, såsom överskott eller som i detta fall ekonomisk tillväxt. Moderaterna har redan förespråkats ett tillväxtmål på europeisk nivå vilket underlättar att driva frågan nationellt. För det andra behövs krav på regeringen att presentera en inriktning på området, såsom i ett handlingsprogram. Svenska regeringar behövde redan under EU:s Lissabonstrategi presentera tillväxtpolitiska handlingsprogram (Regeringskansliet, 2008). För det tredje krävs experter med uppgift att utvärdera måluppfyllelsen, likt Finanspolitiska rådet och Klimatpolitiska rådet jobbar. Experter kostar givetvis, men idag spenderas redan stora summor på tillväxtpolitisk analys, i form av myndigheten Tillväxtanalys. Tillväxtanalys har idag ett bredare uppdrag, men håller låg kvalitet (Riksrevisionen, 2020), varför anslagen bör omprioriteras till en beprövad metod, ett råd. Inrättandet av ett sådant tillväxtpolitiskt råd har förespråkats av SNS konjunkturråd (2010).

Utkräv tillväxtpolitiskt ansvar:

- Inför tillväxtmål och lagstadga krav på tillväxtpolitiska handlingsprogram från regeringen.
- Ersätt myndigheten Tillväxtanalys med ett tillväxtpolitiskt råd som granskar regeringens tillväxtarbete, i stil med Finanspolitiska rådet.

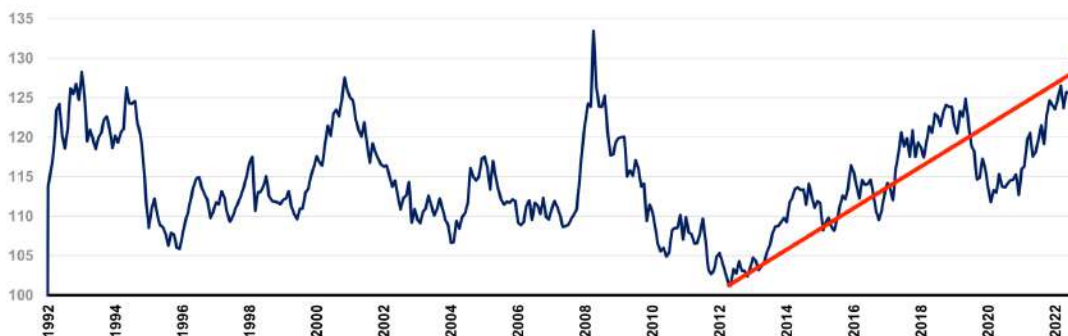
5. Ett säkert land att investera i

Långsiktiga villkor är viktigt eftersom högre risk leder till högre avkastningskrav på investeringar och på så vis mindre investeringar. Osäkerhet i olika former kan minska investeringsviljan (Baker m.fl., 2016). Det gäller osäkerhet i form av den kriminella otrygghet som den moderatledda regeringen bekämpar, men också osäkerhet i förhållande till statens centrala uppdrag.

En starkare, stabilare krona

Sedan 1980-talet har Sverige, liksom många andra länder, genomgått en betydande ekonomisk omvandling präglad av globalisering, digitalisering och finansialisering som skapat osäkerhet i de långsiktiga villkoren. Idag har vi högre skuldsättningsnivåer, högre ekonomisk volatilitet (Andersson och Jonung, 2015) och ett decennium av trendmässigt svagare krona. Vem vill investera i ett land där valutan hela tiden faller? En starkare, stabilare krona gör det däremot mer attraktivt för utländska investeringar i Sverige.

Figur 2 – Kronans växelkurs

Källa: Regeringskansliet (2023).

Den nuvarande penningpolitiska regimen etablerades på 90-talet för att hantera dåtidens stora problem med konsumentprisinflation och har i mångt och mycket lyckats med det. Institutionen har dock misslyckats med att adressera problem med tillgångsbubblor, särskilt på bostadsmarknaden. För att möta dagens ekonomiska utmaningar behöver Riksbankens inflationsmål kompletteras med ett mål om finansiell stabilitet. Riksbanken borde alltså inte enbart beakta konsumentpriser utan också tillgångspriser, särskilt bostadspriser. Det skulle förebygga tillgångsbubblor och ekonomisk instabilitet. Idag kompletteras inflationsmålet istället med ett sysselsättnings- och produktionsmål som historiskt lett till problematik, exempelvis under 1970- och 80-talen.

För att stärka transparensen och trovärdigheten hos Riksbanken behövs ett penningpolitiskt råd. Rådet skulle bestå av oberoende experter med uppgift att regelbundet granska Riksbankens beslut, bidra med externa perspektiv och säkerställa transparens och ansvarsutkrävande. Det balanserar Riksbankens enorma makt och bör bidra till att öka allmänhetens förtroende för kronan och statens förmåga att hantera ekonomiska utmaningar.

Tuffare krav på Riksbanken och på så vis en starkare, stabilare krona:

- Inrätta ett självständigt, granskande penningpolitiskt råd.
- Ersätta Riksbankens sysselsättnings- och produktionsmål med ett mål om finansiell stabilitet.

Potthålfria vägar och tåg som går i tid

Fungerande infrastruktur är av stor betydelse för ekonomin, men också för försvaret, gröna transporter och industrier. Stora och bärande delar av transportinfrastrukturen närmar sig eller har passerat sin tekniska livslängd dessvärre. Svenskt näringsliv (2023) menar att underhållsskulden är så stor som 77,5 miljarder kronor och lyfter problem med nedklassning av bärighet, hastighetsnedsättningar och minskad tillförlitlighet vilket kan leda till stopp i produktionen för industrier. LKAB behövde i slutet av föregående år sänka maxlasten på sina vagnar med 20 procent till följd av sprickor i spåren.

För det första undervärderas underhåll medan nya projekt övervärderas. De betydande riskerna med nya, stora infrastrukturprojekt tas inte i beaktande. Projektlönsamhet beräknas nämligen utifrån kalkylräntan som ska återspegla både kapitalkostnad och riskbedömning, men den är idag 3,5 procent för *alla* projekt (SOU 2024:29). Att det saknas en riskkomponent innebär att stora högriskprojekt övervärderas, särskilt i ljuset av att de ofta blir mycket dyrare än vad som beräknades (Eliasson, 2023; Riksrevisionen, 2021) och den osäkerhet som råder i planeringen av framtidens transportsystem. Kalkylräntan sätts av Trafikverkets generaldirektör vilket medför risken att räntan hålls artificiellt låg. Denna ansvarsfördelning har ifrågasatts i flera studier, bl.a. av Mouter (2018). Ansvar för att underhålla existerande vägar och järnvägar motarbetas samtidigt av att anläggningarnas faktiska status inte bokförs. Fölster (2023) beskriver hur en verklighetsöverensstämmande bokföring av anläggningar möjliggör ansvarsutkrävande när värdet på anläggningen förfaller på grund av underinvestering i underhåll. Ett sådant förhållningssätt används till exempel i Nya Zeeland.

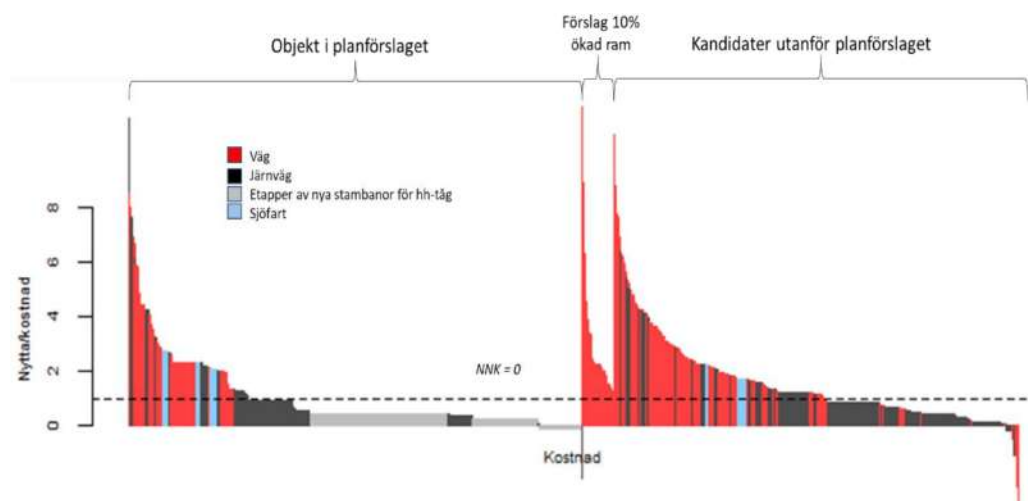
Följ Produktivitetskommissionens förslag för att bättre återspegla värdet av underhåll och riskerna med nya projekt:

- Flytta ansvaret för att sätta kalkylräntan för infrastrukturprojekt från Trafikverket till Riksgäldskontoret som baserar den på statens upplåningskostnad och inför en differentierbar riskkomponent i likhet med andra statliga investeringar.
- Överväg att redovisa och bokföra infrastrukturinvesteringar utifrån deras verkliga tillstånd.

För det andra bortprioriterar politiker lönsamma infrastrukturinvesteringar, särskilt underhåll. Det påstås ofta att för lite pengar läggs på infrastruktur, men den senaste nationella planen hade en stor investeringsvolym och var samhällsekonomiskt olönsam medan många mycket lönsamma projekt lämnades utanför planen (Trafikverket, 2021a). Ytterligare resurser till underhåll visar exempelvis god samhällsekonomisk lönsamhet, så mycket som 60 procent mer (Trafikverket, 2021b). Att samhällsekonomiskt effektiva infrastrukturinvesteringar, ofta underhåll, inte görs beror alltså på för lite prioritering, inte för lite pengar. Många studier visar trots allt att de beslutade prioriteringarna inte

överensstämmer med Trafikverkets kalkyler. Ett flertal kostnadsdrivande investeringar har exempelvis fortsatt efter direktiv (Sveriges riksdag, 2021, s.4). Att Trafikverkets analyser tagits fram och diskuterats har dock påverkat den politiska debatten, inte minst i frågan om de olönsamma höghastighetstågen. Den effekten måste stärkas och beslut grundas på samhällsekonomisk nytta, inte politisk symbolik.

Figur 3 – Föreslagna investeringar i den nationella planen

Källa: Trafikverket (2021a). Varje stapels bredd är dess kostnad och höjden dess nytta dividerad med kostnad. Objekt som inte når upp till den streckade linjen är samhällsekonomiskt olönsamma enligt kalkylen.

Man kan inte lita på att regeringar hör sammar experter och bortprioriterar sin egen symbolpolitik. Det behövs därför en buffert som säkerställer att åtminstone de mest lönsamma investeringarna genomförs även om regeringen väljer att lämna dem utanför den nationella planen. En sådan akutbuffert skulle i samma vända incentivera regeringar att inkludera dessa investeringar från första början. En summa pengar behöver alltså tas ur politikernas händer. Lämpligast gömställe är hos den oberoende centralbanken, i stil med Norges statliga förmögenhetsfond. I stil med Norges fond kan buffertens ramverk beslutas av riksdagen medan den självständiga centralbanken ansvarar för förvaltningen (NBIM, 2024). Uttag för att finansiera infrastrukturinvesteringar bör initieras av Trafikverket och kontrolleras av lämplig, kompetent kontrollinstans, exempelvis Riksrevisionen.

Den initiala finansieringen av bufferten bör inte åläggas några få statsbudgetar, utan snarare uppnås genom ett skifte bland statens tillgångar, från statliga bolag till upprustad infrastruktur. Eftersom försäljningar av tillgångar som statliga bolag endast ger tillfälliga inkomster bör de ändå endast användas till tillfälliga utgifter. Särskilt delar av de statliga industribolagen bör privatiseras, se delavsnittet *Inga underskottsmål och inga bidrag till högriskprojekt*, men även många andra statliga bolag bör privatiseras, åtminstone till dess att staten enbart har 51% ägarskap. Givet att den allmänna arvsfonden visat sig verkningslös bör även denna ingå i finansieringen av bufferten (Riksrevisionen 2024).

Ökat utrymme för lönsamt underhåll:

- Omprioritera i statsbudgeten från utveckling av till vidmakthållande av statens transportinfrastruktur.

Rädda särskilt lönsamma infrastrukturinvesteringar och medialt straffa den regering som felprioriterar:

- Inför en teknokratbuffert som kan aktiveras av Trafikverket och lämplig kontrollinstans för att finansiera särskilt lönsamma infrastrukturinvesteringar som regeringen lämnat utanför den nationella planen. Förvaltningen sker i linje med Norges statliga förmögenhetsfond och finansieringen huvudsakligen genom att privatisera delar av statliga bolag.

Stoppa underskottspolitikerna

Stram statlig budgetprocess

Efter 90-talskrisen utvecklades det finanspolitiska ramverket för att säkerställa långsiktiga finanser. Under senare år har vägledande principer dessvärre utmanats och urholkats. En sådan princip är att statens budget ska beslutas om samlat för att för- och nackdelar hos olika anslag ska kunna vägas mot varandra och för att helheten ska vara ansvarsfull. På sistone har partier öppnat för att rösta emot förslag som följer av aviseringar i godkända budgetpropositioner och riksdagen har mellan regeringens budgetpropositioner antagit budgetpåverkande, fleråriga, ofinansierade utskottsinitiativ. Produktivitetskommissionen (SOU 2024:29) konstaterar att "Statens budget har i högre grad blivit resultatet av hoppande majoriteters initiativ, snarare än av en helhetsbedömning. [...] denna glidning riskerar att leda till minskad budgetdisciplin." Kommissionen har mot bakgrund av detta tagit fram förslag.

Under budgetprocessen finns också ett problem med att glädjekalkyler leder till underfinansierade budgetar. När marginalskatten senast höjdes genom att Socialdemokraterna avtrappade jobbskatteavdraget menade de i budgetpropositionen att det skulle öka intäkterna med 2,71 miljarder kronor. Detta baserades på en statisk beräkning, snarare än en dynamisk vari effekter på människors arbetsbeteenden räknas med. När sådana effekter räknades med fann exempelvis en rapport till Finanspolitiska rådet att reformen i realitet skulle minska statens intäkter med drygt 500 miljoner kronor (Flood, 2016). Att lägga för mycket vikt vid dynamiska beräkningar har å andra sidan också fått kritik för att ibland bli för optimistiskt. Det är därför rimligt att den beräkning som ger värst utfall för budgeten räknas med: vare sig den är statisk eller dynamisk. Ulf Kristersson har i riksdagen (2015) och Skattebetalarnas förening har i media (Ekström och Sigfrid, 2017) argumenterat i liknande banor.

Följ Produktivitetskommissionens förslag så statens budget beslutas om samlat och sansat:

- I riksdagsordningen stadga att utskott endast får väcka förslag om ändringar i statens budget för löpande budgetår om det finns särskilda skäl.
- Riksdagspartierna bör stärka reservationsförbudet så inget utskott med inflytande över statens inkomster lägger skarpa förslag i strid med inkomstberäkningen. Det bör även övervägas om reservationsförbudet ska gälla under en längre tid än fram till årsskiftet.

Gör det svårare att gå fram med underfinansierade förslag, särskilt skattehöjningar:

- Inför en värstascenario-princip för statens budget. Den beräkning – statisk eller dynamisk – som ger värst utfall för statsbudgeten används som underlag.

Inga underskottsmål och inga bidrag till högriskprojekt

Relationen mellan statsskulden och offentliga investeringar diskuteras allt mer. En snabbt stigande statsskuld skapar dock oro för att staten inte kan återbetala skulderna utan att kraftigt höja skattetrycket, vilket försämrar investeringsklimatet. Enligt vissa studier lägger marknaden i dag dessutom större vikt vid statsfinansiella obalanser än tidigare (Andersson, 2016). Räntorna kan till råga på allt stiga eftersom långivarnas risk ökar. Räntebetalningarna minskar då reformutrymmet och gör högre statsskuld helt poänglöst. Starka offentliga finanser skapar däremot förtroende och stabilitet på de finansiella marknaderna och ger goda möjligheter till expansiv politik i kristider. Det går dock att argumentera för att storleken på Sveriges statsskuld idag landat inom ramen för en optimal statsskuld och att vi idag står inför större utmaningar än på länge vilket gör lägre överskottsmål befogat. Vänstern argumenterar mot denna bakgrund för massiva underskottsmål med syfte att finansiera bland annat bidrag och kreditgarantier till gröna industrier. En väl avvägd linje tycks mot bakgrund av detta vara att förespråka ett balansmål, vilket praktiskt innebär en liten skillnad mot idag.

I andra fall använder vänstern statliga industribolag för att finansiera gröna högriskprojekt utan att på papper belasta statsbudgeten (Hybrid, 2024). För att öka motståndet mot sådana metoder bör mer affärstänk injiceras i dessa bolag genom att släppa in delägare från den privata sektorn. Av historisk erfarenhet vet vi att lyckosamma konfliktlinjer mot vänsterpartierna antingen går ut på att de gått för långt utjämningspolitiskt eller miljöpolitiskt och på så vis skapat instabilitet. Detta senare gäller i detta fall givet att offentlig sektor går in med mångmiljardbelopp i högt riskfyllda "gröna" industriprojekt.

Säkra starka statsfinanser och skydda skattebetalarnas pengar från högriskprojekt:

- Stoppa underskottsmål genom att införa balansmål.
- Släpp in delägare från den privata sektorn i statliga bolag som används för gröna högriskprojekt.
- Driv en konfliktlinje mot vänsterns industripolitik.

Skärpta statsbidrag

Det är ett återkommande problem under budgetperioder att kommuner och regioner skyller på att regeringen inte drastiskt höjer statsbidragen, vilket ofta leder till att just det görs. Riktade statsbidrag har kommit att användas brett för att uppnå sådana politiska syften, utan tydliga principer för när det är lämpligt. Produktivitetskommissionen föreslår mot bakgrund av detta en statsbidragsprincip i linje med förslagen i Kommunutredningen (SOU 2020:8). Principen bör bland annat slå fast att bidragen som huvudregel ska korrigera ett strukturellt samhällsekonomiskt problem, vara sista utvägen efter att ha utvärderat mer strukturella åtgärder, vara tidsbegränsade och inför utgången utvärderas.

Följ Produktivitetskommissionens förslag för att motverka populistiska statsbidrag:

- Inför en statsbidragsprincip som riktade statsbidrag i budgetpropositioner bör leva upp till och avvikelser från motiveras.

Ordentlig granskning av kommuner och regioner

Kommuner och regioner står för cirka 14 procent av BNP (SCB, 2024a). Att öka deras effektivitet är med andra ord viktigt och studier visar stora möjligheter (Arnek m.fl., 2016). Förbättringspotential syns inte minst i effektivitetsskillnaderna mellan olika kommuner och regioner. Skillnaderna verkar

nämligen inte bero på att vissa kommungrupper, exempelvis storstäder eller landsbygdskommuner, är mer effektiva än andra (RKA, 2022), utan på saker alla kommuner kan förbättra.

Det förefaller finnas framförallt tre orsaker bakom kommuners och regioners dåliga produktivitet. För det första saknas drivkrafter. I näringslivet framtvingar konkurrens förbättringar, men inte i offentlig sektor. Där behövs institutionell konkurrens. På kommunal nivå är det dock politiskt förtroendevalda revisorer som granskar och deras fokus är inte på om beslut varit gynnsamma utan bara på om de följs. För det andra saknas kunskap, en överblick över skillnader i landet. Erlingsson m.fl. (2023, s. 24) konstaterar också att litteraturen om varför reformer sprids eller inte är ”överraskande begränsad i sitt omfång”. För det tredje kan det saknas investeringskapacitet. Erlingsson m.fl. förklarar att flera kommuner med störst effektivitetsproblem också har minst resurser att lägga på utveckling.

Lokalt självstyre möjliggör jämförande och lärande, men det förutsätter just drivkrafter, kunskap och investeringskapacitet. Produktivitetskommissionen föreslår mot bakgrund av det ett kommunal- och regionalekonomiskt råd på Ekonomistyrningsverket (ESV). Liknande förslag har kommit från Ekonomikommissionen (SOU 1993:16) och företrädare för det Finanspolitiska rådet (Munkhammar, 2024). Rådet bör framförallt jämföra kommuner och regioner genom benchmarking och rankning, utvärdera enskilda reformer och genomföra frivillig effektivitetsrevision av kommuner och regioner med särskilda brister. Mindre resurser för medfinansiering av rekommendationer bör finnas.

Följ Produktivitetskommissionens förslag för att stärka effektiviseringsarbetet i kommuner och regioner:

- Inrätta ett kommunalekonomiskt råd hos ESV som framförallt ska benchmarka och rangordna kommuner och regioner, utvärdera enskilda reformer och genomföra frivillig effektivitetsrevision med efterföljande stöd hos dem där särskilt stora brister påvisats. Det kommunalekonomiska rådet bör överta resurser och likartade arbetsuppgifter från RKA.

Säkerställ att varje kommun granskas professionellt:

- Lagstadga att kommunal revision ska utföras av professionella revisorer.

6. Bostadsbyggande kickstartar framtidstron

Byggsektorn har stått för cirka 9 procent av BNP under det senaste halvsekle (Byggföretagen, 2023), men bostadsinvesteringarna har börjat minska (OECD, 2023a) och bostadsbyggnationen har avstannat till följd av rådande konjunktur. Samtidigt finns ett starkt folkligt stöd för billiga, enkla bostäder (SOM-institutet, 2024b).

Starkare äganderätt

Det krävs många myndighetsbeslut för att få nyttja en fastighet. Äganderätten på fastigheter är med andra ord svag. Den troligtvis viktigaste aktören i detta är kommunerna och deras incitament att tillåta byggande är små. För det första kan fler byggrätter sänka värdet på den kommunala marken. För det andra är bostadsplaneringar lokala, men vinsterna oftast regionala eftersom arbetsmarknaderna är regionala. För det tredje finns lokala intressenter som påtrycker kommunpolitiker att stoppa byggen, s.k. Not-In-My-Backyard. Forskning visar exempelvis på samband mellan restriktiva kommunala planläggningsregler för bostadsbyggande och huspriser (SOU 2024:29). Även när kommuner skapar byggrätter sker det ofta inte där folk vill bo, vilket påvisas av planberedskapen som kommunerna uppger att de har, men att bostadsbyggnation ändå inte sker. Problemet är i grund och botten kommunernas planmonopol som står oförändrat trots att bostadsmarknaden har andra principer än när monopolet skapades. Planmonopolet ökar osäkerheten, höjer kostnaderna och minskar byggandet.

Produktivitetskommissionen lyfter problematiken, möjligheten att flytta beslutsfattandet till statlig nivå och flera sätt att mildra effekterna av dagens system. Exempelvis ser de ingen anledning varför mark som bedömts lämplig för boende inte får bebyggas utan detaljplan. Kommuner kan fortsatt bedriva tillsyn, men friheten att nyttja och ansvaret för marken vore i slutändan fastighetsägarens. Vissa utmaningar uppstår, exempelvis är det fortsatt relevant att reglera minsta avstånd till grannfastighet (Svefa, 2023). Därutöver ser kommissionen att kommuner petar i gestaltningsfrågor om tycke och smak, snarare än förutsägbara standarder. Kommunernas roll bör rimligen vara, om någon, att säkerställa tekniska aspekter vanliga köpare har svårt att bedöma. Liberalisering av denna art är särskilt relevanta för småhus. Kommissionen bedömer dessutom att småhusens popularitet inte fullt reflekteras i byggnationen.

Följ Produktivitetskommissionens förslag för ett byggande mer fritt från kommunala nejsägare:

- Utred det kommunala planmonopolet och pröva att helt eller delvis flytta beslutsfattandet om markanvändningen till statlig nivå.

- Tillåt som regel mark som fastighetsbildats med bostadsändamål att bebyggas utan detaljplan, men med vissa mindre begränsningar avseende ex. minsta avstånd till grannfastighet.
- Begränsa kommunernas möjlighet att ha åsikter om detaljerat utseende i vanliga bostadsbyggnadsprojekt.

Följ Produktivitetskommissionens förslag för ett friare småhusbyggande:

- Med mindre begränsningar, tillåt bygglovsfria typsmåhus på tomter avsedda för bostadsändamål. Typgodkännandekriterierna bör uppmuntra mångfald och flexibilitet.
- Tillåt som huvudregel bygglovsfria murar, plank, skyltar, bryggor, solceller, ändringar av fönster, dörrar, kulör, fasad- och takmaterial och ytterligare utvändiga förändringar.

Rikstäckande industriellt byggande

Byggkonkurrensutredningen (SOU 2015:105) ansåg att de höga byggkostnaderna beror på att Sverige inte är en nationell marknad. Det finns sedan 2015 förbud mot kommunala särkrav (8 kap. 4a § PBL), men Konkurrensverket (2018) pekar på att sådana särkrav fortsatt förekommer. Problemet uppkommer trots förbudet på grund av civilrättsliga avtal om markköp mellan kommuner och företag där särkrav kan introduceras. Eftersom många kommuner är de största ägarna av exploateringsbar mark (Konkurrensverket, 2015) och kommunerna alltid har planmonopol blir de väldigt starka jämfört med företagen i förhandlingarna. För att inte skada framtida affärsmöjligheter kan företagen därför behöva acceptera särkrav och en slags tystnadskultur skapas (Alvendal, 2024).

Fragmenteringen mellan kommuner försvårar särskilt industriell tillverkning och på så vis konkurrens. Frånvaro av industriell massproduktion hämmar byggsektorn (Hermansson och Song, 2024). Det finns en möjlighet till internationell konkurrens och redan i dag finns producenter som specialiserar sig på flerbostadshus med prefabricerade element, men till skillnad från andra europeiska länder har Sverige inget system för att godkänna hus för uppförande i hela landet. Produktivitetskommissionen har lagt förslag på detta och, i enlighet med SOU 2020:75, en möjlighet till planavvikelse för seriebyggda flerbostadshus, exempelvis för fall där standardisering är en förutsättning för att byggandet ska komma till stånd.

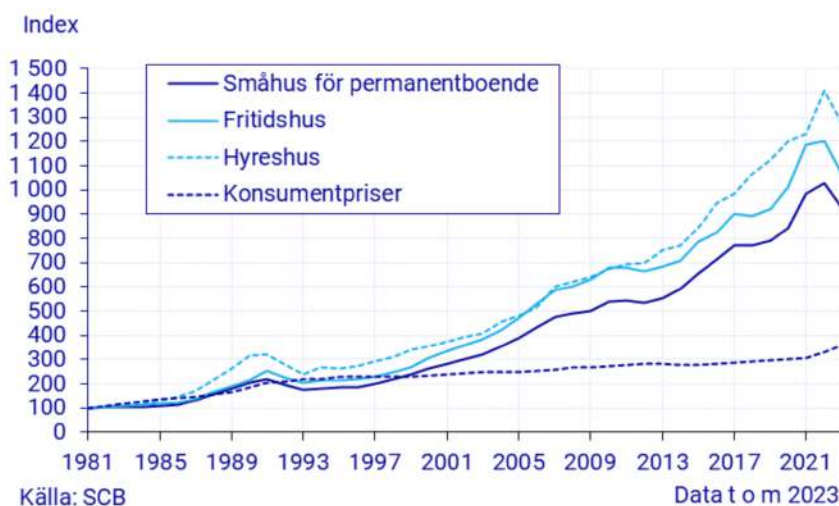
Följ Produktivitetskommissionens förslag för ett starkt industriellt bostadsbyggande:

- Utred tillsyn och sanktioner för att stoppa förekomsten av förbjudna särkrav, exempelvis genom en visselblåsningsfunktion.
- Utvärdera möjligheterna för typgodkännande av flerbostadshus.
- Inför en möjlighet till planavvikelse för seriebyggda flerbostadshus.
- Avskaffa dubbelbeskattningen av hyresrätter genom att slopa deras fastighetsavgift.

7. Schyssta villkor för både bostadsägare och hyresgäster

Matchning mellan arbetsgivare och arbetssökande är avgörande för ekonomin och bostadsmarknaden spelar en avgörande roll i den matchningen. Bostadsmarknadens förutsättningar påverkar inte minst dragningskraften för internationella forskare och studenter (SOU 2024:29). Idag är bostadsrörligheten begränsad av höga bostadspriser och lågt utbud i tillväxtregioner (OECD, 2023b). OECD pekar särskilt på hyresmarknadens bristande funktionalitet och dess påverkan på arbetskraftens rörlighet. En bättre balans mellan utbud och efterfrågan på bostadsmarknaden kan dessutom stabilisera bostadspriserna.

Figur 4 – Fastighetsprisindex

Källa: SCB (2023).

Hybridhyresmarknad

Hyresregleringen hindrar uppkomsten av en fungerande hyresmarknad (Hermansson och Song, 2024). Bland OECD-länderna har Sverige en av de striktaste hyresregleringarna och OECD (2023b) har därför föreslagit att Sverige ska lätta på hyresregleringen. Konsensusen bland ekonomer är stark.

En viktig utgångspunkt för hyresmarknaden är att det ska vara just en marknad. Att använda betydande offentliga medel – i form av investeringsstöd, rabatterade tomträtter eller bostadsbidrag – för bostadsbyggande höjer sannolikt produktionskostnaderna eftersom företag tappar incitament att

effektivisera, vilket över tid ökar behovet av offentligt stöd. Omfattande offentligt stöd till bostadsbyggande kan även resultera i att bostadsbyggnation sker där bostäderna inte kommer att vara efterfrågade. Till sist är det problematiskt eftersom de statliga kostnaderna vore betydande (SOU 2024:29).

Det reformförslag som oftast diskuteras för att uppluckra hyresregleringen är fri hyressättning i nyproduktion, vilket är tänkt att öka dels förutsägbarheten för fastighetsägare och på så vis byggandet, dels effektiviteten i frånvaro av presumtionshyror som kompenserar produktionskostnader. Effekten ska dock inte överdrivas. Befintliga hyresrätter är många fler än de nybyggda – och fri hyressättning vid nyproduktion påverkar inte befintliga. Hyresnivån vid friare hyressättning bedöms heller inte avvika betydande från hyresnivåerna med presumtionshyror (SOU 2024:29). Utöver ekonomiska argument emot fri hyressättning i nyproduktion finns politiska. Dels vill folk inte se marknadshyror (SOM-institutet, 2024b) eftersom det verkar ensidigt gynna hyresgästernas "motpart", dels vågar politiker inte. Som valvinnarrapporterna (2024) konstaterar: "det finns ett vakuum i [bostads]politiken som behöver fyllas utöver frågor som rör fri hyressättning i nyproduktion".

Mot bakgrund av detta framstår en hybridhyresmarknad som bästa lösning. En hybridhyresmarknad skulle lämna varannan lägenhet oförändrad, men också varannan avreglerad. Det skulle gälla både nyproduktion och nuvarande bestånd, dock först vid nykontrakt så kvarboende vid ikraftträdande inte påverkas. Genom att påverka både befintliga hyresrätter och nybyggen skulle en hybridhyresmarknad få större genomslag än fri hyressättning i nyproduktion. Förslaget skyddar låginkomsttagare genom att säkerställa prisreglerade hyresrätter, men möjliggör samtidigt rörlighet och ökar nybyggnationen eftersom investeringar lockas med den högre avkastningen på de marknadsbaserade hyresrätterna. Nybygget bör på sikt sänka marknadshyror och på så vis minska skillnaden mellan reglerad och avreglerad hyra. Politiskt bör det framstå som mindre extremt och mer naturligt för gemene man än vare sig fri hyressättning eller total hyresreglering. Det bör leda till s.k. commitment strategies hos hyresmarknadens parter, vilket minskar motståndet. Att blanda reglerade och avreglerade hyresrätter kan dessutom visa fri hyressättning i praktiken och ge möjlighet till lärande, vilket kan uppmuntra ytterligare liberaliseringar. Till sist är det befogat att överväga senareläggning av ikraftträdande, exempelvis 5 år, för att sporra nybyggnation och visa tydlighet mot bygg- och bostadsmarknaderna.

Öka rörlighet och nybyggnation på hyresmarknaden samtidigt som hyresgästernas trygghet säkras:

- Inför hybridhyresmarknad vari varannan lägenhet lämnas oförändrad, men varannan avreglerad vid nybyggnation eller nykontrakt. För avreglerade hyresrätter förhandlar hyresvärd och hyresgäst fritt med vissa konsumentskydd, exempelvis stegvisa hyresförändringar vid större marknadsförändringar och en kort uppsägningstid för hyresgästen. En senareläggning av lagens ikraftträdande, ex. 5 år, bör också övervägas.

Drömmen om bostadsägande

Det finns idag tre primära problem med bostadsägandet: osäkerhet, låg rörlighet och ett beskattningstak som skapar insiders och outsiders, exempelvis genom större behov att beskatta arbete.

Sverige har jämförelsevis liten tyngd på fastighetsbeskattning. Waldenström m.fl. (2018) visar att Sverige över tid minskat fastighetsbeskattningen medan andra länder gjort motsatsen. Det beror främst på vårt låga beskattningstak som gör fastighetsskatten kraftigt regressiv, givet att bostadsvärde är positivt korrelerat med inkomst. På så vis är skattesystemet inte heller neutralt, utan missgynnar

investeringar i exempelvis fonder. Fastighetsskatt anses dock effektivt, exempelvis för att skattebasen är okänsligare och därför mindre snedvridande (SOU 2024:29). Konsensusen är stark bland ekonomer för skatteväxla från arbete till fastigheter (se t.ex. Hansson, 2023; Finanspolitiska rådet, 2020). Tillväxtpolitik ska trots allt sänka skatter, varför enda rimliga motiveringen till höjda skatter, exempelvis på fastigheter, är finansiering till att sänka skadligare skatter, exempelvis på arbete. Sådana reformer presenteras exempelvis i delavsnittet *Fler bra, högproduktiva jobb*.

Det andra problemet, låg rörlighet, beror på att Sverige har hög flyttskatt jämfört med den löpande beskattningen. Det skapar inlåsnings effekter eftersom människor kan undvika skatt genom att undvika flytt. Stämpelskatten är exempelvis en transaktionsskatt som ökar flyttkostnader (Best och Kleven, 2018). Löpande fastighetsbeskattning innebär å andra sidan osäkerhet. För det första kan den uppskattade avkastningen (schablonen) avvika från enskilda situationer. För det andra kan s.k. likviditetsproblem uppstå eftersom bostäder inte lätt kan omvandlas till pengar att betala skatten med. För det tredje sker ingen riskdelning med staten till skillnad från annan kapitalbeskattning eftersom även bostäder som minskar i värde behöver beskattas (SOU 2024:29). För det fjärde anses beskattningen oförutsägbar, vilket bedöms vara en viktig orsak till impopulariteten (Waldenström, m.fl., 2018; Englund, 2020).

Produktivitetskommissionen har föreslagit att se över fastighetsbeskattningsunderlaget för ökad förutsägbarhet. Bostadsbeskattningen baseras idag på fastighetsvärdet, men bör precis som för hyresgästen utgå ifrån boendevärdet: en kombination av kapitalvolymen (fastighetsvärdet) och kapitalpriset (räntan). Det föreslår exempelvis Englund (2020). Eftersom ränta och huspriser vanligtvis rör sig i motsatt riktning bör stabiliteten öka. Det löser också problemet vid abnormala räntenivåer som uppstår idag när ränteavdragen, men inte beskattningen, följer ränteutvecklingen.

Sammantaget finns problem med beskattning både löpande och vid flytt, varför man bör se till ISK-reformen som gav människor valfrihet. Med ISK beskattas de löpande och i en värdedepå beskattas de vid försäljning. Med valfrihet i beskattningen skulle de som föredrar rörlighet före stabilitet välja löpande skatt och andra flyttskatt. Även Produktivitetskommissionen tar inspiration från ISK genom en fastighetsboxmodell med löpande beskattning, men ingen flyttskatt.

Möjliggör ett rörligare och tryggare bostadsägande:

- Gör om dagens fastighetsbeskattning till ett system med valfri fastighetsform. Bostadsägare får välja mellan en fastighetsbox i linje med ISK eller flyttskatt. I fastighetsboxen beskattas bostadstillgångar schabloniserat utan tak eller begränsningsregel, men vid försäljning utgår ingen skatt. Bostadsägare som väljer flyttskatt betalar däremot ingen skatt under boendetiden, utan endast vid flytt.
- Avskaffa stämpelskatten.
- Se över fastigheters skattebas för ökad förutsägbarhet, exempelvis genom en kombination av taxeringsvärdet och det motarbetande ränteläget, eventuellt med glidande medelvärden.

8. Sverige växer med småföretagen

Nyföretagande och entreprenörskap är avgörande för ekonomin och tillväxt (Braunerhjelm och Henrekson, 2023; Syverson, 2011). Heyman m.fl. (2015) finner att drygt halva produktivitetsökningen 1996–2009 kom från nya företag och menar att det var resultatet av lägre barriärer och ett system som i lägre grad gynnade etablerade storbolag. Det finns dock indikationer på att det på senare tid blivit svårare för nya företag att ta sig in (Persson m.fl., 2024). Att återuppliva småföretagandet är särskilt viktigt i en grön omställning och snabbriktig tid. En småföretagsväxling behövs.

Politiskt är det viktigt att ta i beaktande att förslag med otydlig koppling till människor i regel inte uppmärksammas. Därav är förenklningar av obskyra regleringar för företag, om än nödvändiga, inte högt prioriterade. Det är därför önskvärt att fokusera på småföretagare, givet en starkare anknytning till många människor. De som snabbt ser positiva effekter från tillväxtreformer kan dessutom tänkas annonsera sitt stöd för politiken, men detta är ofta “motparterna” till ekonomiskt svaga, vilka politiken försökt skydda genom tillväxtsänkande reformer. Undantaget är möjligtvis småföretagarna som trots sin storlek i mångt och mycket utsätts för samma regleringar som storbolag.

Fler framgångsrika entreprenörer

Entreprenörer beskattas med både arbets- och kapitalinkomstskatt givet att de både äger och arbetar i företagen. Den stora marginalsatteskillnaden mellan arbets- och kapitalinkomst skapar incitament till omvandling mellan inkomstlagen och gör de komplicerade 3:12-reglerna nödvändiga. Den höga marginalsatten slår dessutom hårdast mot entreprenörer med högre avkastning. Det är särskilt problematiskt eftersom framgångsrika entreprenörer ofta har goda alternativ på arbetsmarknaden eller utomlands (SOU 2024:29). Avkastningen på entreprenörskap måste därför vara hög (Braunerhjelm och Henrekson, 2023). Förslag för att mildra marginalsatten presenteras i delavsnittet *Fler bra, högproduktiva jobb*.

Sverige behöver också välkomna utländska investerare och entreprenörer. I global konkurrens kan vi se till den amerikanska modellen med investerarrisum. Ett sådant visum skulle beviljas för en tvåårsperiod och endast förnyas om investeringen skapar nya arbetstillfällen. De entreprenörer som saknar stora summor pengar bör däremot välkomnas med ett temporärt visum och krav på att de uppvisar framgångsrikt företagande i form av nya jobb, dels i hemlandet, dels i Sverige när de anlät.

Stärk möjligheterna för entreprenörskap i Sverige:

- Se över 3:12 reglerna i ljuset av ett arbetsgivaravgiftstak i enlighet med delavsnittet *Fler bra, högproduktiva jobb*.

- Inför investerar- och entreprenörsviisum.

Finansiering på lika villkor – inga storbolagsbidrag

Småföretagare missgynnas av dagens skattesystem. Tre snedvridningar är särskilt skadliga: (1) till skillnad från storbolagens lånefinansiering är finansieringskostnaden för unga bolag, som har svårt att få lån, inte avdragsgill, (2) bara bolag som är börsnoterade täcks av skattegynnade sparformer som ISK och (3) företagsbeskattningen är så komplex att dyra specialister ofta är nödvändiga. Därutöver är storbolagsbidrag i form av direkta bidrag eller kreditgarantier till utvalda industrier bekymmersamt.

Beskattningsskillnaden mellan finansiering via lån och eget/externt kapital minskar investeringar i nya tillväxtföretag till förmån för de etablerade (Henrekson och Sanandaji, 2014). Problemet kan åtgärdas på flera vis, men Produktivitetskommissionen bedömer att det är bäst att åtgärda problemet där det uppstår, det vill säga i och med avdragen på bolagsnivå, varför någon form av neutral bolagsbeskattning bör införas. Även EU går i denna riktning (Europaparlamentet, 2024) och många europeiska länder gör det redan. Företagsskattekommittén (SOU 2014:40) beräknade att neutral bolagsskatt snabbt vore offentligfinansierat neutralt – trots att det skulle motsvara en sänkning av bolagsskattesatsen med hela 5,5%-enheter, vilket i sig medför positiva effekter på exempelvis investeringsvolym och företagslokalisering. Det skulle dock föra Sverige farligt nära den globala effektiva minimibolagsskattesatsen på 15 procent. Sänkningar av själva bolagsskattesatsen bör avvakta med anledning av detta, att Sverige redan ligger under snittet för effektiv beskattning i OECD (SOU 2024:29) och att skattesatsens effekt på investeringar verkar minskat efter finanskrisen (Hanappi och Whyman, 2023), delvis på grund av det omfattande internationella arbetet och minimiskattesatsen.

Idag får aktier i företag som inte är börsnoterade inte placeras i skattegynnade former som ISK eller pensionssparande. Att åtgärda snedvridningen är särskilt viktigt eftersom regeringen överväger att införa en skattefri grundnivå i ISK (Finansdepartementet, 2023) vilket ytterligare skulle missgynna småföretagare (Hansson, 2022). Eftersom internationella kapitalmarknader är svårtillgängligare för småföretag är de också mer beroende av inhemskt riskkapital. Produktivitetskommissionen föreslår därför att se över om även onoterade tillgångar kan inkluderas i ISK.

Slutligen finns det problem med att staten favoriserar vissa bolag och branscher, s.k. industripolitik. En historisk framgångsfaktor i Sverige har däremot varit att staten undvikit sådant. Lappi m.fl. (2024) lyfter dels svårigheten med att identifiera vinnare, vilket orsakar ineffektiva investeringar, dels korruptionsrisken. Därutöver är industripolitik riskfyllt eftersom det skapar osäkerhet och får företag att slösa resurser på s.k. privilegiejakt snarare än deras verksamhet (SOU 2024:29).

Följ Produktivitetskommissionens förslag för att jämna ut spelplanen mellan företag:

- Inför neutral bolagsbeskattning.
- Se över om onoterade tillgångar kan inkluderas i ISK.
- Se över företagsbeskattningen i stort i förenklingssyfte och vad som kan göras för att öka neutraliteten i systemet, både mellan olika typer av företag och mellan olika finansieringsformer.

Finansiera ovanstående reformer genom att:

- Slopa storbolagsbidrag i form av kreditgarantier eller direkta bidrag.

Frisläpp de anställningsivriga småföretagen

Unga företag har ofta särskilda behov av utländsk kompetens (Hermansson och Song, 2024). Högkvalificerade individer är typiskt sett internationellt rörliga, men entreprenörer har ofta inledningsvis svårt att betala ut högre löner, särskilt med Sveriges höga marginalskatt (Lundberg, 2019). Flera studier visar att beskattning kan påverka immigrationen av utländska experter (Kleven m.fl., 2014; Kleven m.fl. 2020). Vidare finns en dålig matchning mellan vad som utbildas inom högre utbildning och vad som efterfrågas på arbetsmarknaden (SOU 2024:29). Båda dessa bekymmer bemöts i avsnittet *Fler högproduktiva jobb ger människor möjligheter och Sverige övertaget*. Vi behöver också ta tillvara på de utländska studenter i Sverige som redan tagit de första stegen in i det svenska samhället, särskilt när de är utbildade inom bristyrken.

Säkerställ en stor tillgänglig arbetskraft:

- Höj inte inkomstkravet för arbetskraftsinvandring.
- Möjliggör arbetsvisum direkt efter examen för utländska studenter inom bristyrken, med krav på att de jobbar.

De höga arbetsgivaravgifterna i Sverige tynger småföretagen och hämmar nyanställningar. Att sänka arbetsgivaravgifterna uppnår dessutom synergieffekter med arbetsgivaravgiftstaket som presenteras i avsnittet *Fler högproduktiva jobb ger människor möjligheter och Sverige övertaget*. När de offentliga finanserna tillåter och ekonomin stärks genom en första sänkning bör en andra sänkning ske – och så vidare.

Lagen om anställningsskydd (LAS) har länge varit kontroversiell. Anställningsskyddet får å ena sidan företag att internalisera uppsägningskostnader och kan leda till satsningar på kompetensutveckling. Å andra sidan ökar risken och kostnaden med nyanställningar. Småföretag drabbas särskilt givet mindre resurser och större flexibilitetsbehov. Att anställningsskyddet minskar omställning och omallokering av arbetskraft minskar dessutom teknikspridningen och kunskapsöverföringen mellan företag (Braunerhjelm m.fl., 2020).

Sänk kostnaderna och riskerna med nyanställningar:

- Sänk den allmänna löneavgiften.
- Utred ett omställningsfokuserat skyddssystem som kan ersätta LAS.
- Tillåt småföretag att undanta fler än tre arbetstagare från “sist in, först ut”-principen.

Ja-mentalitet hos myndigheter

Företag möter väldigt olika attityd och förutsägbarhet beroende på var i landet de är verksamma, vilken verksamhet de bedriver och vilka myndigheter de måste samarbeta med (SOU 2024:29). Strängare krav på, bättre samordning av och ökad medvetenhet om servicen mot företag och andra behövs hos myndigheterna. Det behövs också en växling från tillstånd till tillsyn och vägledning.

Särskilt nämnvärt är de tillfällen då olika myndigheters ansvarsområden överlappar. Om deras målsättningar motstrider varandra uppstår koordinationsproblem och regulatorisk osäkerhet (Persson m.fl., 2024), även om målen var för sig verkar vara välmotiverade och rationella. En allt större regelmängd och svårare koordinationsproblem mellan myndigheter motiverar en koordinerad tillsyn i

form av en övermyndighet (Fingleton, 2022). Produktivitetskommissionen föreslår att införa en huvudansvarig tillståndsmyndighet och att förändra övriga myndigheters roll till remissinstanser. Det bedöms kunna ge ett minst lika högkvalitativt beslutsunderlag och kan i huvudsak finansieras genom att minska anslagen till myndigheterna som i dag utför arbetet. Genom att integrera uppdrag och harmonisera regleringsmetoder minskar både det offentliga och företagets kostnader.

Till sist har Produktivitetskommissionen identifierat ett behov av att arbeta med kulturen och förhållningssättet till näringslivet hos Regeringskansliets tjänstemän. På vissa håll råder det osäkerhet om vad som är lämpligt eller tillåtet och enligt uppgift t.o.m. en uttalad ovilja eller beröringskräck som gäller sådana kontakter. Det riskerar att skapa bristfälliga underlag.

Följ Produktivitetskommissionens förslag för att förbättra offentlig sektors attityd gentemot privat sektor:

- Förtydliga såväl nationella som lokala myndigheters serviceskyldighet gentemot företag och andra, exempelvis genom att ESV:s nya funktion riktar kunskaphöjande insatser till myndigheterna.
- Hantera fler verksamhetsändringar och krav genom anmälan och tillsynsverksamhet, snarare än prövning.
- Ge sökande rätt att kräva tidsplaner från prövningsmyndigheter.
- Utred en samlad tillstånds- och tillsynsmyndighet.
- Inrätta ett permanent utbildningsprogram i Regeringskansliet kring samhällsekonomiska effekter av reformförslag och vikten av samråd med externa aktörer.

Lossa regleringssnaran

Under 90-talet skedde omfattande avregleringar i Sverige som höjde tillväxten (Braunerhjelm m.fl., 2013). Regeringar av olika färger har sedan dess haft förenklingsmål, men Sverige har på senare år sjunkit i mätningarna kring regelbörda (World Economic Forum, 2020). Produktivitetskommissionen bedömer att det har funnits en tendens till överreglering. Beslutsfattare har agerat oproportionerligt kraftfullt för att hantera exempelvis miljökonsekvenser i ljuset av tillfällig opinion, men beslutsfattare har saknat incitament till att uppdatera regelverk. Nödvändiga moment i regelgivningen saknas (OECD, 2010 och 2021; SOU 2021:60). Tre moment verkar vara särskilt viktiga: strängare krav på konsekvensutredningar, utvärderingskrav och ansvarsutkrävande.

För det första görs analyser alltför vanetroget med smala fokus. All hänsyn till företagsklimatet läggs vid administrativa kostnader. Det är ett begränsat perspektiv i kontrast till många andra länder (Forsstedt, 2018, s. 10). Det råder heller inte en balans mellan arbetet för att värna miljöintressen och underlätta tillväxt (SOU 2024:29). Att Sverige behöver förbättra sina konsekvensanalyser lyfts i många studier (Riksrevisionen, 2004, 2007, 2017; Ramböll, 2014).

”Att det föreligger ett problem som är möjligt att åtgärda med hjälp av en reglering är ett nödvändigt villkor för att regleringen skall vara motiverad, men inte tillräckligt. Utöver att det finns ett problem är det nödvändigt att lösningen sker till en lägre samhällsekonomisk kostnad.”

– Tillväxtanalys (2012, s.33).

För det andra uppstår skillnader mellan intentionen med och resultatet av regleringar. Det är en fråga om dels måluppfyllelse, dels fortsatt relevans. Regelgivningen måste kunna hantera detta genom utvärderingar. Produktivitetskommissionen bedömer att obligatoriska utvärderingar och uppdateringar av regelverk skulle kosta cirka 80 miljoner kronor per år, en liten summa i förhållande till regelkostnaderna. Alternativet till utvärderingar – att regelverk skulle upphöra utan aktiv förlängning – medför en betydande risk att beslutsfattare vanemässigt förlänger regler för säkerhets skull.

Till sist saknas ansvarsutkrävande: från minsta myndighet till Regeringskansliet. Kontrolluppgiften ligger idag till stor del hos Regelrådet, men deras funktion och befogenheter bedöms otillräckliga. Det krävs en myndighet som kan både granska och stötta andra myndigheter. Det ökar kompetensen och tyngden gentemot andra myndigheter. Produktivitetskommissionen, i linje med Ds 2022:22, föreslår Ekonomistyrningsverket (ESV) eftersom myndigheten redan har kompetens kring regelgivning, samhällsekonomiska analyser, kontrolluppgifter gentemot övriga myndigheter och så vidare. Den moderatledda regeringen konsoliderar dessutom redan kontrollkompetens hos ESV (Förordning 2024:183).

Följ Produktivitetskommissionens förslag för att stegvis sortera ut dåliga regleringar:

- Inför krav på att regelförslag ska kunna uppvisa en konsekvensutredning innehållande en positiv samlad samhällsekonomisk analys, en bedömning av förenklingsmöjligheterna inom regelmassan och förslag på hur regelförändringen kan utvärderas.
- Lagstadga krav på uppdateringar av konsekvensutredningar för myndigheters föreskrifter tre år efter ikraftträdande och utvärderingar av lagar och förordningar fem år efter ikraftträdande. Uppdragen bör läggas på oberoende, relevanta analys- och utvärderingsmyndigheter eller exempelvis som SOU:er.

Följ Produktivitetskommissionens förslag för förenklingspolitiskt ansvarsutkrävande:

- Samla förenklingsfunktioner från Tillväxtverket, såsom Regel- och Förenklingsråden, hos ESV. Styrkan möjliggör att stötta och granska förvaltningsmyndigheternas förenklingsarbete.
- Ge ESV rätt att stoppa ogenomtänkta föreskrifter genom återremitteringsrätt på konsekvensutredningarna. Undantag per dagens proportionalitetsprincip gäller, exempelvis för mer administrativa beslut eller om försening skulle innebära fara.
- För föreskriftsförslag vars konsekvensutredningar visar inte oväsentliga negativa samhällsekonomiska nettoeffekter ska regeringens medgivande inhämtas, motsvarande dagens regel för budgetära kostnader. Proportionalitetsprincip gäller.
- Lagstadga att regeringen i en särskild skrivelse till riksdagen årligen ska redovisa hur den agerat för att minska regelbördan: vilka utvärderingar som genomförts, förenklingsåtgärder som vidtagits och föreskriftsmedgivanden som givits.

Säkerställ att småföretagarna tas i beaktande vid regelgivning:

- Till ESV:s nya förenklingsfunktion, knyt an en referens- och samrådsgrupp bestående av småföretagarrepresentanter.

9. Fler högproduktiva jobb ger människor möjligheter och Sverige övertaget

Tillväxt tar tid. Det är därför viktigt att ge människor något att längta till. En sådan sak är en framgångsrik karriär. För att fler ska jobba i högproduktiva yrken måste det bli mer lönsamt. Den klassiska ingångsvinkeln har varit den statliga inkomstkatten. Att sänka den vore mycket precist, men är så gott som politiskt omöjligt. Genom att skifta perspektiv kan man dock hitta andra lösningar. Två lösningar står ut. För det första kan det bli mer fördelaktigt att studera till högproduktiva yrken. För det andra kan man göra högproduktiva jobb billigare för arbetsgivare.

Från utbildning till anställning

På en välfungerande utbildningsmarknad vore det troligen bra att studenters efterfrågan dominerar. Utbildningssektorn är dock inte en sådan marknad. Utbildning är subventionerat, staten styr via prislappen utbildningsinriktningen som erbjuds och skattesystemet sänker utbildningspremien för högvärlönde jobb (SOU 2024:29). Persson m.fl. (2024) och Lappi m.fl. (2024) konstaterar dessutom svårigheten för studenter att veta vilka kompetenser som efterfrågas på arbetsmarknaden. Utbildningsval görs med begränsat iterativt lärande och det är bara när det finns lediga platser som studentens val över huvud taget har betydelse (SOU 2024:29). Givet detta och att skattepengar ska användas effektivt krävs en omläggning. Tre problem verkar särskilt aktuella: dålig matchning, långsam genomströmning och sjunkande kvalitet.

Långsiktigt dålig matchning mellan utbud och efterfrågan på färdigheter sänker tillväxten och lönerna. Det gäller särskilt i en tid av teknologisk utveckling som gör befintlig kompetens mer obsolet (Tillväxtanalys, 2024) och matchningen verkar generellt sett ha försämrats över tid (Tillväxtverket, 2023). Högre utbildning bör bidra till balans mellan studenternas efterfrågan och efterfrågan från samhället i övrigt, exempelvis på arbetsmarknaden. Nuvarande resurstilldelningssystem tar dock inte hänsyn till hur studenter klarar sig på arbetsmarknaden efter studier. Etableringsgraden 1-1.5 år efter examen varierar mellan 90% för en yrkesexamen och 39% för en konstnärlig examen. Det är dessutom troligt att barn till föräldrar med svagare arbetsmarknadskoppling eller kortare utbildningsbakgrund har svårare att veta vilka utbildningar som leder till vilka jobb. Universitetskanslersämbetet (2023) konstaterar att sökbeteendet mellan studenter med hög- respektive lågutbildade föräldrar skiljer sig.

Matchningen bör ske såväl på utbudssidan, genom incitament till lärosäten att erbjuda relevanta utbildningar, som på efterfrågesidan, genom bättre information om förväntad arbetsmarknadsrelevans. Produktivitetskommissionen anser att ett rimligt första steg är en arbetsmarknadskomponent i

resurstilldelningssystemet så platsantalet minskar på utbildningar vars alumner i hög grad inte har jobb något år efter examen. Det ökar sannolikheten för att arbetsmarknaden blir viktigare i lärosätenas interna resursfördelning. En sådan komponent finns exempelvis i Danmark och Danmarks Reformkommission föreslog så sent som 2022 att kraftigt höja den. Komponenten finansieras genom att övriga ersättningsgrunder viktas ner något. På efterfrågesidan lyfter Produktivitetskommissionen ämnes- eller yrkesområdesdifferentierade lån- och bidragsandelar. Genom att bara påverka andelarna uppstår inga likviditetsproblem för de studenter som önskar studera något som inte efterfrågas på arbetsmarknaden, men de behöver ta en större del av risken. Arbetsmarknadskomponenterna bör dock inte göras överdrivet stora eftersom det är svårt att utforma ett optimalt system givet att arbetsmarknadsutfall i sin natur är bakåtblickande.

Studenter i Sverige är äldre när de påbörjar högre utbildning jämfört med andra länder i OECD (2022), medianåldern för en kandidatexamen är högre jämfört med genomsnittet i OECD och Sverige har låg examensfrekvens jämfört med andra (SOU 2024:29). De tappade arbetsåren motiverar snabbare genomströmning. Eftersom lärosäten kan öka genomströmningen genom att sänka kvaliteten medan studenter främst kan påverka sin arbetsinsats bedömer Produktivitetskommissionen att incitament till genomströmning bör flyttas från lärosäten till studenter. Det behöver skapas en tydligare gemensam förväntansbild där det normala och ansvarsfulla är att klara studierna på utsatt tid.

Sedan 90-talet har studentantalet nästan fördubblats och förkunskapsvariationen ökat (Brommesson m.fl., 2024). Den reala ersättningen per student och helårsprestation har sjunkit för flera områden, vilket kan antas sänka kvaliteten. Att marginellt sänka platsantalet kan höja kvaliteten eftersom resurserna per student ökar. Något färre utbildningsplatser kan också dra fler till nödvändiga yrkesinriktade utbildningar (SOU 2024:29). SCB (2024b) bedömer exempelvis att det kommer uppstå brist på kompetens från de gymnasiala yrkesprogrammen.

Följ Produktivitetskommissionens förslag för att höja kvaliteten inom högre utbildning och uppmuntra fler att gå yrkesinriktade utbildningar:

- Höj den s.k. prislappen inom högre utbildning utan motsvarande höjning av anslagen.

Stärk kopplingen mellan vad som utbildas inom högre utbildning och vad som efterfrågas på arbetsmarknaden:

- Dimensionera studiebidragsandelen av studiestödet med en arbetsmarknadskomponent.
- Inför en arbetsmarknadskomponent för högre utbildning i resurstilldelningssystemet och dimensioneringen.

Snabba på genomströmningen och stärk fördjupningen inom högre utbildning:

- Begränsa studiestöd till en examen per nivå under normal studietakt och bara för fristående kurser mot studieplan.

Fler bra, högproduktiva jobb

Sverige har bland de högsta marginalskatterna i OECD. Det skapar många problem, bland annat behov för diverse undantag, såsom expertskatten och rot- och rutavdragen. Båda undantagen har kritiserats (Braunerhjelm och Henrekson, 2023; respektive Riksrevisionen 2023). Det är med andra ord effektivare att sänka marginalskatten så man slipper göra undantagen över huvud taget.

Sveriges höga marginalskatt uppstår dels på grund av inkomstskatter och avtrappningen av jobbskatteavdraget, dels av att löneinkomster slutar vara förmånsgrundande över en viss inkomstnivå (förmånstaket), varför arbetsgivaravgifterna då entydigt är en skatt. Generellt sett verkar det finnas ett starkt stöd i befolkningen för ett progressivt skattesystem (Flood m.fl., 2013), men komplexiteten försvårar för folk att veta hur hög marginalskatten verkligen är, varför egen- och arbetsgivaravgifter bör begränsas. Det enda argumentet vänstern har emot sänkta marginalskatter är att det vore en skattesänkning för höginkomsttagare, men de har i årtionden argumenterat att arbetsgivaravgifter inte är en skatt, varför en begränsning av avgifterna enligt dem själva inte är en skattesänkning. Att begränsa arbetsgivaravgifter är också långsiktigt mer hållbart än att sänka exempelvis den statliga inkomstskatten. Trots allt, vad stoppar en återintroduktion av den statliga inkomstskatten? Skatter kan förändras utan att radikalt förändra människors liv från ett år till ett annat, men inte nödvändigtvis arbetsgivaravgifter. Att avskaffa ett arbetsgivaravgiftstak skulle kraftigt öka lönekostnaderna och tvinga företag att avskeda personal eftersom lönerna inte kan sänkas tillräckligt givet lönetrögheten.

Att begränsa arbetsgivaravgifter borde vara Moderaternas svar på vänsterns industripolitik, sjukvårdspolitik och arbetstidsförkortning. Begränsade arbetsgivaravgifter hjälper högproduktiva företag inom forskning och utveckling att anställa fler ingenjörer som bidrar till den gröna omställningen, gör det billigare för regioner att anställa läkare och undersköterskor och uppmuntrar företag att erbjuda jobb som förbättrar arbetslivet utan att underminera tillväxten.

Den klassiska marginalskatten som exkluderar arbetsgivaravgifter och konsumtionsskatter är 2024 55,4% (32,4% genomsnittlig kommunalskatt, 20% statlig inkomstskatt och 3% avtrappning av jobbskatteavdraget). Ett arbetsgivaravgiftstak är jämförbart till att sänka denna marginalskatt med drygt 14%-enheter och i kombination med att avskaffa avtrappningen av jobbskatteavdraget är sänkningen jämförbar med 18%-enheter. När ekonomin och offentliga finanser stärks genom en första avtrappning bör en andra avtrappning ske. Förslaget kan behöva kombineras med fördelningsåtgärder, se delavsnittet *Drömmen om bostadsägande* för detta och finansieringen för en första avtrappning.

$$1 - (1.3142 \times (1 - 0.554)) \approx 41.4\%$$

$$1 - (1.3142 \times (1 - 0.524)) \approx 37.4\%$$

Skapa fler bra, högproduktiva jobb:

- Frige belopp som är föremål för statlig inkomstskatt från egen- och arbetsgivaravgifter, likt tröskelvärden begränsar sociala avgifter i Tyskland (KPMG, 2024). Av finansieringsskäl bör en stegvis avtrappning ske.
- Avskaffa avtrappningen av jobbskatteavdraget.
- I samband med ovanstående förslag genomföra en översyn av undantag, som expertskatten och rot- och rutavdragen, som en delfinansiering av förslagen.

Källförteckning

- Alvendale, K. (2024). *Ineffektivt stadsbyggande – erfarenheter av nuvarande lagar, regler och arbetssätt i praktiken*. Expertrapport till Produktivitetskommissionen.
- Andersson, F. & Jonung, L. (2015). *Krasch, boom, krasch? Den svenska kreditcykeln*. Ekonomisk debatt. <https://www.nationalekonomi.se/wp-content/uploads/2015/11/43-8-fngalj.pdf> [2024-07-17]
- Andersson, Å. (2016). *Statsskuldens roll i ekonomin*. Riksgälden. Fokusrapport. Juni 2016.
- Arnek, M., Melin, T. och Norrlid, A. (2016). *Mer än tur i struktur – en ESO-rapport om kommunal effektivitet*. Rapport till Expertgruppen för studier i offentlig ekonomi. 2016:6.
- Baker, S. R., Bloom, N. och Davis, S. J. (2016). Measuring Economic Policy Uncertainty. *The Quarterly Journal of Economics*. Årgång 131. Nummer 4. November 2016. S. 1593–1636.
- Bergh, A. (2008). *Hur blev Sverige rikt och jämlikt?* Ekonomisk debatt. https://www.nationalekonomi.se/old/public_html/sites/default/files/legacy/36-5-ab.pdf [2024-08-07]
- Bergh, A. & Erlingsson, G. (2023). *Vad hände med Sveriges reformförmåga?* Entreprenörskapsforum. https://entreprenörskapsforum.se/wp-content/uploads/2023/04/Reformformagan_Rapport_Web.pdf [2024-07-17]
- Best, M. C. och Kleven, H. J. (2018). Housing market responses to transaction taxes: evidence from notches and stimulus in the U.K.. *The Review of Economic Studies* 85(1). 157–193.
- Braunerhjelm, P., Eklund, K., Henrekson, M. (2013). En effektivare innovationspolitik. *Ekonomisk debatt*. Nr 3 2013. S. 27–38.
- Braunerhjelm, P., Ding, D. och Thulin, P. (2020). Labour market mobility, knowledge diffusion and innovation. *European Economic Review*, 123 103386.
- Braunerhjelm, P. och Henrekson, M. (2023). *Unleashing Society's Innovative Capacity – An Integrated Policy Framework*. Cham. CH: Springer. doi.org/10.1007/978-3-031-42756-5.
- Brommesson, D., Nordmark, S. och Ödalen, J. (2024). *Massuniversitetets utmaningar för kvaliteten på högre utbildning*. SNS Förlag. Stockholm.
- Byggföretagen (2023). *Totala bygginvesteringar*. <https://byggföretagen.se/statistik/bygginvesteringar/> [2024-03-13]
- Ekström, C. & Sigfrid, K. (2017). Men får hon sina pengar? *Dagens Industri*. 2024-08-01.
- Eliasson, J. (2023). *Tillbaka till framtiden – en ny gammal infrastrukturplanering*, i Nyström J. (ed) (2023). *Vägval – fem tankar om framtidens planeringsmodell för Sveriges infrastruktur*. Svenskt Näringsliv. Pp 20–44.
- Englund, P. (2020). *En ny bostadsbeskattning*. Forskningsrapport. SNS.
- Erlingsson, G. Ó., Sandberg, K. och Bergh, A. (2023). *Är reformer smittsamma? En forskningsöversikt om tröghet och förändring i kommunsektorn*. Kommuninvest forskningsberedning.
- Europaparlamentet (2024). *Debt-equity bias reduction allowance (DEBRA)*. [https://www.europarl.europa.eu/thinktank/en/document/EPRS_BRI\(2022\)733678](https://www.europarl.europa.eu/thinktank/en/document/EPRS_BRI(2022)733678) [2024-08-07]
- Finansdepartementet (2023b). *En skattefri grundnivå för sparande på investeringssparkonto och i kapitalförsäkring*. Finansdepartementet. Skatte- och tullavdelningen. Fi2023/03235.
- Finanspolitiska rådet (2020). *Ett enklare och effektivare skattesystem*. Särskilda studier från Finanspolitiska rådet.
- Finanspolitiska rådet (2024). *Svensk finanspolitik*. Finanspolitiska rådets rapport 2024. <https://www.fpr.se/download/18.2d63770418f379d564>

[35cd1/1714722716776/Svensk%20finanspolitik%202024.pdf](#) [2024-08-17]

- Fingleton, J. (2022). *Economic Regulation and Productivity*. Fingleton Insights. https://fingleton.com/wp-content/uploads/2022/12/Fingleton_RPI_Dec22.pdf [2024-03-26]
- Flood, L., Nordblom, K. och Waldenström, D. (2013). *Dags för enkla skatter!*. Konjunkturrådets rapport 2013. SNS Förlag. Stockholm.
- Flood, L. (2016). *Effekter av ökad beskattning på arbetsinkomster*. Rapport till Finanspolitiska rådet. <https://www.fpr.se/download/18.61ae2c6184eb33bcd61575/1670427329688/2016-4%20Flood%20-%20Effekter%20av%20%C3%B6kad%20beskattning%20p%C3%A5%20arbetsinkomster.pdf> [2024-07-28]
- Forsstedt, S. (2018). *Tänk efter före! En ESO-rapport om samhällsekonomiska konsekvensanalyser*. Rapport till Expertgruppen för studier i offentlig ekonomi 2018:5. s.10
- Fölster, S. (2023) *Att lära av de bästa – en ny planeringsmodell från Oceanien*, i Nyström J. (ed) (2023). *Vägval – fem tankar om framtidens planeringsmodell för Sveriges infrastruktur*. Svenskt Näringsliv. Pp 74–88.
- Gov.uk (2024). *Boost for new National Wealth Fund to unlock private investment*. <https://www.gov.uk/government/news/boost-for-new-national-wealth-fund-to-unlock-private-investment> [2024-07-18]
- Hanappi, T. och Whyman, D. (2023). *Tax and investment by multinational enterprises – an empirical analysis of tax sensitivities within and across jurisdictions*. OECD Taxation working papers. Nr 64.
- Hansson, Å. (2022). *Ett skattesystem för Sverige i en global värld*. Forskningsrapport. SNS Förlag. Stockholm.
- Hansson, Å. (2023). *Digitaliseringens konsekvenser för skattesystemet*. Entreprenörskapsforum.
- Henrekson, M. och Sanandaji, T. (2014). *Företagandets förutsättningar – en ESO-rapport om den svenska företagsbeskattningen*. Rapport till Expertgruppen för studier i offentlig ekonomi 2014:3.
- Hermansson, C. och Song, H-S. (2024). *Produktiviteten i bygg- och anläggningssektorn. Orsaker, åtgärder och konsekvenser*. Forskningsrapport till Produktivitetskommissionen.
- Heyman, F., Norbäck, P.-J. och Persson, L. (2015). *The turn-around of the Swedish economy: Lessons*

from large business sector reforms. World Bank Research Observer. Årg 34. Nr 2.

- Hybrit (2024). <https://www.hybritdevelopment.se/> [2024-08-17]
- Kleven, H. J., Landais, C., Saez, E. och Schultz, E. (2014). Migration and Wage Effects of Taxing Top Earners: Evidence from the Foreigners' Tax Scheme in Denmark. *Quarterly Journal of Economics*. 129 (1): 333–78.
- Kleven, H., Landais, C., Muñoz, M. och Stantcheva, S. (2020). Taxation and migration: Evidence och policy implications. *Journal of Economic Perspectives*, Årg 34. Nr 2.
- Konkurrensverket (2015). *Byggbar mark? En nyckelresurs vid byggande*. Rapport 2015:5.
- Konkurrensverket (2018). *Bättre konkurrens i bostadsbyggandet. En uppföljning av utvecklingen 2015–2018 samt en kartläggning av fortsatt utredningsbehov*. Rapport 2018:7.
- KPMG (2024). *Germany – Increased Social Security Contribution Thresholds for 2024*. <https://kpmg.com/xx/en/home/insights/2024/01/flash-alert-2024-003.html> [2024-08-23]
- Lappi, E., Norbäck, J. och Persson, L. (2024). *Produktiviteten och produktivitetsutveckling i Sverige: Internationell jämförelse och reformmöjligheter*. Expertrapport till Produktivitetskommissionen.
- Lundberg, J. (2019). *Framtidens skatter: En reform för tillväxt och enkelhet*. Timbro.
- Norges Bank Investment Management (2024). *Organisation*. <https://www.nbim.no/en/organisation/> [2024-08-17]
- Medlingsinstitutet (2023). *Hur har reallönerna utvecklats?*. <https://www.mi.se/nyheter/2023/hur-har-reallonerna-utvecklats/> [2024-07-17]
- Mouter, N. (2018). A critical assessment of discounting policies for transport cost-benefit analysis in five European practices. *European Journal of Transport and Infrastructure Research*. 18(4). 389–412.
- Munkhammar, V. (2024). Tunga instansen ger grönt ljus för underskottsmål. *Dagens Industri*. 2024-03-11.
- OECD (2010). *Better Regulation in Europe: Sweden 2010*. Better Regulation in Europe. OECD Publishing. Paris.
- OECD (2021). *Regulatory Policy Outlook 2021*.
- OECD (2022). *Education at a Glance 2022: OECD Indicators*. OECD Publishing. Paris.

- OECD (2023a). *Housing Sector Country Snapshot: Sweden* <https://www.oecd.org/housing/policy-toolkit/country-snapshots/housing-policy-sweden.pdf>.
- OECD (2023b). *OECD Economic Surveys: Sweden 2023*. OECD Publishing. Paris.
- Omni (2024). *Analys: von der Leyen skiftar politiskt fokus*. <https://omni.se/infor-omvalet-von-der-leyen-skiftar-politiskt-fokus/a/W00xGL> [2024-07-18]
- Persson, L., Edmark, K., Norbäck, P-J. och Prawitz, E. (2024). *Näringslivets produktivitet utveckling*. Konjunkturrådets rapport 2024. SNS Förlag, Stockholm.
- Ramböll (2014). *Ekonomisk metodkvalitet inom statens offentliga utredningar*. Arena idé.
- Reformkommissionen (2022). *Nye reformveje 1*. https://reformkommissionen.dk/media/25523/nye-reformveje-1_web.pdf [2024-07-29]
- Regeringskansliet (2008). *Sveriges handlingsprogram för tillväxt och sysselsättning 2008–2010*. Regeringens skrivelse. Skr. 2008/09:34.
- Regeringskansliet, *Kronans nominella effektiva växelkurs KIX-vägd*, 1992-11-18=100, månadsvärden [Diagram], 2023, <https://www.regeringen.se/contentassets/ad804aa34e6844079c98b9c1c7d65af9/presentationbilder-fran-presstraff-med-elisabeth-svantesson-den-24-augusti.pdf> [2024-08-01]
- Riksrevisionen (2004). *Förändringar inom kommittéväsendet*. RiR 2004:2.
- Riksrevisionen (2007). *Hur förbereds arbetsmarknadspolitiken? En granskning av regeringens underlag*. RiR 2007:12.
- Riksrevisionen (2017). *Konsekvensanalyser inför migrationspolitiska beslut*. RiR 2017:25.
- Riksrevisionen (2020). *Effektutvärderingar av näringspolitiken – bristande tillförlitlighet*. RiR 2020:30.
- Riksrevisionen (2021). *Kostnadskontroll i infrastrukturinvesteringar*. RiR 2021:22.
- Riksrevisionen (2023). *Svart på vitt – rotavdragets kostnader och effekter*. RiR 2023:26.
- Riksrevisionen (2024). *Allmänna arvsfonden – pengar som söker mening*. RiR 2024:2.
- SCB, Fastighetsprisindex Årsvärden, Index 1981 = 100, som jämförelse visas också konsumentprisutvecklingen [Diagram], 2023, <https://www.scb.se/hitta-statistik/statistik-efter-amne/boende-byggande-ochbebyggelse/fastighetspriser-och-lagfarter/fastighetspriser-och-lagfarter/pong/tabelloch-diagram/fastighetsprisindex-ar-1981100/> [2024-08-01]
- Rådet för främjande av kommunala analyser (2022). *Effektivitet i kommuner 2022*.
- SCB (2024a). *Sveriges BNP*. www.scb.se/hitta-statistik/sverige-i-siffror/samhallets-ekonomi/bnp-i-sverige [2024-02-06]
- SCB (2024b). *Trender och Prognoser 2023. Befolkning, utbildning, arbetsmarknad – med sikte på år 2040*.
- SNS Konjunkturråd (2010). *Råd till en finansminister*. <https://sns.se/cdn.triggerfish.cloud/uploads/2020/02/kr-2010.pdf> [2024-08-21]
- SOM-institutet (2023). *Allmänhetens syn på partiernas politik 2016–2022* (Rapport 2023:35). <https://www.gu.se/sites/default/files/2023-06/35.%20Allm%C3%A4nhetens%20syn%20p%C3%A5%20partiernas%20politik%202016%E2%80%932022.pdf> [2024-08-09]
- SOM-institutet (2024a). *SOM-institutets trenduppdatering: demokrati, ekonomi och AI*. <https://www.gu.se/sites/default/files/2024-03/SOM-institutets%20trenduppdatering-%20demokrati%20och%20AI%20-%20Annika%20Bergstr%C3%B6m.pdf> [2024-08-09]
- SOM-institutet (2024b). *Allmänhetens åsikter om politiska förslag* (Rapport 2024:21). <https://www.gu.se/sites/default/files/2024-04/Allm%C3%A4nhetens%20%C3%A5sikter%20om%20politiska%20%C3%B6rslag%202023.pdf> [2024-07-29]
- SOU 1993:16. *Nya villkor för ekonomi och politik*. Ekonomikommisionens förslag. Betänkande av Ekonomikommisionen.
- SOU 2014:40. *Neutral bolagsskatt – för ökad effektivitet och stabilitet*. Slutbetänkande av Företagsskattekommissionen.
- SOU 2015:105. *Plats för fler som bygger mer*. Betänkande av Utredningen om bättre konkurrens för ökat bostadsbyggande.
- SOU 2020:8. *Starkare kommuner – med kapacitet att klara välfärdsuppdraget*. Slutbetänkande av Kommunutredningen.
- SOU 2021:60. *Förenklningar för mikroföretag och modernisering av bokföringslagen*. Betänkande av Utredningen om enklare regelverk för mikroföretagande och en modernare bokföringslag.

SOU 2024:29. *Goda möjligheter till ökat välbefinnande*.
Delbetänkande av Produktivitetsskredittkommissionen.

Svefa AB (2023). Utredning – Svensk och EU-rättslig lagstiftning som påverkas av ett avskaffande av bygglovsplikt på fastighet bildad för bostadsändamål. Underlagsrapport till Produktivitetsskredittkommissionen.

Svenskt näringsliv (2023). *Hur underhållsskulden på Sveriges vägar och järnvägar påverkar näringslivet*.

Sveriges riksdag (2015). 2015/16:5 *Måndagen den 21 september kl. 13.00–16.17*. Riksdagens protokoll.

Sveriges riksdag (2021). *Riksdagskrivelse 2020/21:409*.

Syverson, C. (2011). What determines productivity?. *Journal of Economic Literature*. 49 (2): S. 326–365.

Tillväxtanalys (2012). *Regelbörda och växande företag – Sverige i internationell jämförelse*. Rapport 2012:06.

Tillväxtanalys (2024). *Arbetskrafts- och kompetensbrist – En kunskapsöversikt*. Rapport 2024:01.

Tillväxtverket (2023). *Företagens villkor och verklighet*.
<https://tillvaxtverket.se/tillvaxtverket/statistikochanalys/varaundersokningar/foretagensvillkorochverklighet.3631.html>
[2024-07-17]

Trafikverket (2021a). *Förslag till nationell plan för transportinfrastrukturen 2022–2033*.
<https://trafikverket.diva-portal.org/smash/get/diva2:1615267/FULLTEXT02.pdf>
[2024-08-17]

Trafikverket (2021b). *Samhällsekonomiska analyser av vidmakthållande*. Underlagsrapport till Förslag till nationell plan för transportinfrastrukturen 2022–2033.

Ungdomsbarometern (2023).

Universitetskanslersämbetet (2023). Sökbeteende bidrar till den sociala snedrekryteringen till högskolan. Rapport 2023:24.

Valvinnarrapporterna (2024).

Vänsterpartiet (2024). *Vänsterpartiets prioriteringar i EU-val 2024*. <https://www.vansterpartiet.se/wp-content/uploads/2024/05/v-prioriteringar-eu-val-2024.pdf> [2024-07-31]

Waldenström, D., Bastani, S. och Hansson, Å. (2018). *Kapitalbeskattnings förutsättningar*. Konjunkturrådets rapport 2018. SNS Förlag. Stockholm.

World Economic Forum (2020). *Global Competitiveness Report Special Edition 2020: How Countries are Performing on the Road to Recovery*.